

Boverket
Myndigheten för samhällsplanering,
byggande och boende

Vidga vyerna

Planeringsmetoder för trygghet och jämställdhet

Vidga vyerna

Planeringsmetoder för trygghet och jämställdhet

Titel: Vidga vyerna – Planeringsmetoder för trygghet och jämställdhet

Tryck: Davidsons Tryckeri AB

Upplaga: 1

Antal ex: 2 000

Illustrationer: Anna Ödlund

ISBN (tryck): 978-91-86559-38-0

ISBN (pdf): 978-91-86559-39-7

Publikationen kan beställas från:

Boverkets Publikationsservice, Box 534, 371 23 Karlskrona

Telefon: 0455-35 30 50, 35 30 56

Fax: 0455-819 27

E-post: publikationsservice@boverket.se

Denna skrift kan på begäran beställas i alternativa format.

Boverket 2010

Förord

Denna skrift innehåller förslag på metoder som du kan använda när du arbetar med trygghets- och jämställdhetsfrågor i samhällsplanering på alla nivåer. Skriften är ett resultat av Boverkets uppdrag att i samverkan med länsstyrelserna stödja ett konkret utvecklingsarbete för att stärka tryggheten i stads- och tätortsmiljöer ur ett jämställdhetsperspektiv. I regeringens *handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer* (skr. 2007/2008:39), aviseras detta uppdrag som åtgärd 28.

De sociala aspekterna i samhällsplaneringen är väsentliga i all sorts planering av den fysiska miljön. Genom att integrera trygghets- och jämställdhetsfrågor vid planering och när byggnader utformas kan du som planerare vara med och främja den sociala utvecklingen. I plan- och bygglagens portalparagraf anges att *”Bestämmelserna syftar till att med beaktande av den enskilda människans frihet främja en samhällsutveckling med jämlika och goda sociala levnadsförhållanden och en god och långsiktigt hållbar livsmiljö för människor i dagens samhälle och för kommande generationer.”* (SFS 1987:10 1 kap. § 1).¹ Vidare innebär kommunens ansvar för bostadsförsörjning att kommunerna

ska skapa förutsättningar för alla att leva i goda bostäder. Genom att inkludera även olika gruppers behov av tillgänglighet samt bland annat kulturella, språkliga och religiösa aspekter i ditt trygghets- och jämställdhetsarbete kan du ytterligare fördjupa den sociala dimensionen i ditt arbete.

För att trygghets- och jämställdhetsfrågorna verkligen ska få genomslag och synas i planer, program och i den fysiska miljön krävs det kunskap hos alla som arbetar med planering, byggande eller förvaltning av densamma. Det kan vara svårt att veta vilken planeringsmetod eller vilken kombination av metoder som du behöver i ditt arbete. Förhoppningsvis kan skriften inspirera till nya arbetssätt och metodutveckling. Många av de beskrivna metoderna innebär insatser utöver vad som regleras i plan- och bygglagen men flera av dem kan förhoppningsvis utveckla de lagreglerade samråden. Frida Ryhag har varit huvudsaklig författare till texterna där en projektgrupp bestående av projektledaren Kerstin Andersson, Klara Falk, Hanna Tell, Jens Karlsson, Camilla Axelsson och Agata Bar Nilsson har deltagit och lämnat synpunkter. Artiklarna med exempel är gjorda av Malin Andersson. Birgitta Andersson, Jäm-Komp, har bidragit med texter kring jämställdhet.

Karlskrona september 2010

Fredrik Meurman
utvecklingschef

¹ En ny plan- och bygglag börjar gälla den 2 maj 2011. Enligt prop. 2009/10:170 kommer den inte att medföra några ändringar av sakinnehållet i portalparagrafen.

Innehåll

Läsanvisning.....	7
Inledning.....	9
Trygghet ur ett jämställdhetsperspektiv.....	11
Begrepp	12
Jämställdhet, mäns våld mot kvinnor och trygghet.....	14
Jämställdhetspolitik	14
Transportpolitik.....	15
Utgångspunkter för samhällsplanering.....	16
18 uppslag till dig som planerar.....	19
Statistik som planeringsunderlag.....	20
Ställa frågor i enkät.....	22
Lyssna på boende, verksamma och besökare – intervjuer ger många svar.....	24
Bocka av – checklistan som stöd	25
Analysera nuläget med SWOT.....	27
En cirkel med ekrar – värderosen som metod för dialog och analys.....	28
Värdering av stadsmiljö – uttryckt i ett diagram.....	30
Hur människor rör sig i tid och rum – tidsgeografi som planeringsmetod.....	32
Analysera rummet med mentala kartor.....	34
Gå ut och gå tillsammans – trygghetsvandring ur ett jämställdhetsperspektiv.....	36
Jämställd sightseeing	39
Designdialog som utgångspunkt för samtal.....	41
Tillsammans i dialog för en gemensam vision – charette.....	43
Att mötas i olika former.....	45
Rumsintegrationsanalys – Space Syntax som digital metod.....	48
Lär känna din ort – ortsanalys som planeringsunderlag.....	50
Vad tycker flickor och pojkar – barnkartor i GIS.....	52
Skildra flickors och pojkars åsikter – barnkonsekvensanalys.....	55
Lästips och referenslista.....	59

Läsanvisning

Denna skrift vänder sig till alla som arbetar med samhällsplanering, byggande och med förvaltning av våra fysiska miljöer. Med samhällsplanering menas i skriften all sorts planering av den offentliga miljön och för att förenkla läsningen väljer vi att i skriften kalla dig som arbetar med det för planerare.

Skriften inleds med grundläggande utgångspunkter som är viktiga för förståelsen av trygghet ur ett jämställdhetsperspektiv. Avsikten är att denna del av skriften ska hjälpa dig som läsare att bli insatt i viktiga begrepp och politiska målsättningar med relevans för jämställdhet och trygghetsfrågor. Tanken är också att kapitlet ska öka förståelsen för hur dessa har betydelse för samhällsplaneringen.

Huvuddelen av denna skrift består av ett urval av planeringsmetoder. Metoderna som presenteras varierar i karaktär. Det rör sig om kvalitativa och kvantitativa metoder. Några är inriktade mot medborgardialog och andra innefattar användning av digitala verktyg samt hur du tar fram planeringsunderlag. Skriften är uppbyggd så att den kan läsas i sin helhet men det går lika bra att använda den som en uppslagsbok. Som läsare kan du välja vilka metoder som passar dig bäst och sedan fokusera på dem. Vill du veta mer om någon metod så finns tips för läsning eller om var det går att hitta information på webben. I referenslistan i slutet av skriften finns också tips på var du hittar ytterligare information. Metoderna är inte beskrivna i detalj utan

tanken är att du som planerare ska fastna för någon eller några metoder för att sedan själv leta dig vidare. Några metoder presenteras även genom artiklar där någon som arbetat med ett särskilt projekt beskriver sin uppfattning om användningen av en metod. Vi hoppas att du genom att läsa om hur andra har använt en metod kan finna inspiration till hur du själv kan använda metoden för just ditt planeringsuppdrag. Tanken är att du som tar del av skriften ska få tankar och idéer att utgå ifrån för att integrera trygghets- och jämställdhetsperspektivet i olika planerings- och byggprocesser.

Inledning

Vi behöver förstärka samhällsplaneringen med trygghetstänkande ur ett jämställdhetsperspektiv. Oavsett om vi planerar stort eller smått så ska det vara självklart att trygghet är en aspekt som ska beaktas. Och då självklart upplevelsen av trygghet för kvinnor, män, flickor och pojkar i alla grupper. Detta för att det ska bli möjligt att utveckla socialt hållbara fysiska miljöer.

Kunskapshöjning och verktyg inom området behövs för planerarna. Ökad samverkan mellan olika yrkesgrupper, men också ökad samverkan med människorna som bor, verkar och besöker platserna behövs i planeringsprocesserna. Samhällsplanering innebär alltid en avvägning mellan olika intressen och frågor. Plan- och bygglagen reglerar möjligheten till medborgardeltagandet till viss del genom kraven på samråd, men vi behöver involvera kvinnor, män, flickor och pojkar i tidigare skeden. Du som planerar behöver ta initiativ för att möta människorna och sedan se till att de människor som lagt ned tid och engagemang får återkoppling efteråt. Genom att värna om människornas tid och engagemang i planeringssammanhang så kan du som planerar vara med och bidra till ett tryggare samhälle för alla människor oavsett kön.

Vi behöver förbättra våra planeringsunderlag så att de tar hänsyn till den sociala hållbarheten. Lika självklart som det genomförs tekniska undersökningar av områden som planeras behöver det genomföras undersökningar som speglar vad kvinnor, män, flickor och pojkar upplever som kvaliteter och brister i den fysiska miljön. Med kreativitet, i många fall enkelhet, modeller och nyttjande av digitala hjälpmedel kan vi värdera trygghet utifrån människors upplevelser och låta resultatet ingå som en naturlig del jämsides med andra

delar i planeringsunderlaget. Det handlar om att säkra kvaliteter i det du planerar för att skapa förutsättningar för förvaltningen.

Att möta människorna är ett viktigt inslag i planeringsprocessen. Men det räcker inte enbart med att mötas. Det behövs förberedelser för att möta människorna och för att sätta sig in i den metod som valts. Det kanske inte bara är en metod som behövs utan en kombination av metoder beroende på vilken planeringsuppgift som är aktuell. Inom uppdraget att stärka tryggheten i stads- och tätortsmiljöer ur ett jämställdhetsperspektiv finns flera projekt som kombinerat metoder. Bara kreativiteten sätter begränsningar! Genomgående är det viktigt med goda ledaregenskaper hos den som genomför processerna. Vi som planerar behöver utveckla vår förmåga att vara goda samtals- och processledare.

Skriften du håller i din hand är fylld av tips och idéer för hur du kan arbeta med trygghets- och jämställdhetsfrågor i planeringen. Det finns inga riktlinjer för hur metoderna kan användas, det är bara fantasin som sätter gränser. Genom att du lär dig om olika metoder och hur de kan användas samt hur de har använts av andra kanske du hittar den bästa lösningen för just den planeringsuppgift du står inför. När du lyckas, glöm inte att dokumentera ditt arbete så att andra kan ta del av det och dra nytta av det som redan gjorts. På samma sätt som du kan dra nytta av vad andra gjort kan det finnas någon som är intresserad av det arbete som du gjort eller precis står inför att göra. Att sprida kunskap och erfarenheter om trygghets- och jämställdhetsfrågor i samhällsplanering är viktigt.

Trygghet ur ett jämställdhetsperspektiv

Att känna sig trygg och kunna röra sig fritt är en demokratisk rättighet för både kvinnor och män. För att kunna planera för trygga och jämställda miljöer behövs det kunskap om att både kön och andra faktorer har betydelse för upplevelsen av trygghet. Innan du börjar läsa om vilka olika planeringsmetoder du kan använda för att arbeta med frågorna, ges här en introduktion till vad trygghet ur ett jämställdhetsperspektiv innebär.

Trygghet ur ett jämställdhetsperspektiv är en fråga om demokrati och mänskliga rättigheter. Att känna sig trygg är exempelvis en förutsättning för att kunna ta del av olika aktiviteter. Upplevelser av otrygghet kan hindra framför allt kvinnor från att delta i aktiviteter på lika villkor som män. Det kan handla om att inte våga gå ut när det är mörkt, att ta omvägar för att undvika vissa platser eller ta bilen i stället för en promenad. De många enskilda besluten, som att välja säkra vägar eller röra sig snabbt, gör sammantaget större eller mindre avtryck i det vardagliga livet.

Enligt Nationella Trygghetsundersökningen, NTU, (Brå, 2009) uppger var sjätte person att de känner sig otrygga på kvällen när de vistas ute i området där de bor. Upplevelserna av otrygghet varierar mellan enskilda och mellan grupper av människor. Den tydligaste skillnaden finns mellan kvinnor och män. Kvinnor känner sig mer än fyra gånger så otrygga som män. Kön är alltså den mest utslagsgivande faktorn när det gäller otrygghet, men många gånger samverkar kön med faktorer som till exempel ålder, etnicitet, funktionsförmåga, ekonomi, boendeort och utbildning.

Begrepp

Här förklaras några begrepp som är viktiga att förstå i arbetet med trygghet och jämställdhet i samhällsplaneringen.

Jämställdhet och jämlikhet

Det är inte ovanligt att de båda begreppen jämställdhet och jämlikhet blandas ihop och skapar förvirring.

Jämställdhet är det begrepp som reserverats för frågor som handlar om kvinnor och män.

”Jämställdhet innebär att kvinnor och män har samma möjligheter, rättigheter och skyldigheter inom livets alla områden.”

Källa: Nationalencyklopedin

Jämlikhet handlar om alla människors lika värde, i politiska sammanhang, när det gäller inflytande och sociala förhållanden. Ingen människa är värd mer eller mindre än någon annan oavsett etnisk tillhörighet, funktionsnedsättning, kön etcetera.

Genus och kön

När jämställdhet diskuteras och beskrivs används ofta begreppet genus. Genus ska ses som ett verb. Det är inte något vi är utan något vi gör i olika sociala och kulturella sammanhang. Det handlar om att vi tillskriver kvinnor och män olika egenskaper utifrån de föreställningar vi har om vad det innebär att vara kvinna eller man, i ett visst samhälle vid en viss tidpunkt. Genustillhörighet markeras på en mängd olika sätt: genom kläder, färger, leksaker, aktiviteter etcetera. Genus genomsyrar alla nivåer i samhället och kan kopplas till olika maktstrukturer.

När begreppet genus började användas i Sverige kom begreppet kön att stå för den biologiska skillnaden mellan kvinna och man. I dag är det mindre vanligt att

delar upp användningen av orden så att kön används om biologiskt kön och genus om socialt kön. I stället använder många forskare antingen det ena eller det andra begreppet, med samma betydelse.

Makt

Makt är för många människor ett värdeladdat ord. Det kan vara besvärande både att se och prata om makt. Maktstrukturer finns ändå i alla samhällen. De kan baseras på exempelvis kön, etnicitet, ålder, sexualitet och funktionsnedsättning. Makt delar upp och strukturerar människor i olika grupper med olika värde. Olika maktstrukturer samverkar med varandra, men skillnaden mellan kvinnor och män är och har alltid varit framträdande.

I deklARATIONEN om avskaffandet av mäns våld mot kvinnor som antogs av Förenta nationerna, FN, (1993) tas också könsmaktordningen upp. Dels fastställs det ojämlika maktförhållandet mellan kvinnor och män, dels ses detta maktförhållande som orsaken till mäns våld mot kvinnor.

Trygghet

Trygghet är ett sammansatt begrepp som inte är enkelt att förklara. Människor kan till exempel beskriva trygghet som lugn, kontroll, välbefinnande, tillit och frihet från hot. Samtliga upplevelser är individuella. Vad trygghet innebär beror på vem som tillfrågas och i vilket sammanhang. En konsekvens av att trygghet är en individuell känsla och därför svår att definiera är att det är komplicerat att mäta människors upplevelser av just trygghet.

”Trygg 'Fri från oroande eller hotande inslag om förekomst som utgör en del av människans omgivning...”

Källa: Nationalencyklopedin

Brottsförebyggande och trygghetsskapande

Brottsförebyggande arbete handlar om att förebygga och minska brottsligheten och att öka tryggheten. Arbetet sker på olika nivåer och inom olika samhällsområden. När det gäller den fysiska miljön handlar det till stor del om en god utformning. Att skapa överblickbarhet och fri sikt är viktigt för att kunna skapa trygghet. Brottsförebyggande åtgärder i den fysiska miljön är ändå inte alltid trygghetsskapande. Inhägnade eller bevakade områden kan leda till upplevelsen av att de offentliga miljöerna är osäkrare. En byggnads entré som vänds mot gatan eller fönster i marknivå kan däremot bidra till trygghet då fler ögon kan se vad som händer.

Rädsla och risk

Att använda begreppet rädsla för att beskriva människors upplevelser är problematiskt. Vissa beskriver sina känslor i termer av rädsla, men många anger i stället otrygghet eller oro. För en del handlar det om ilska eller frustration. Men alla de olika beskrivningarna används för att formulera upplevelser som påverkar deras liv.

Det är mer givande att undvika begreppet rädsla och beskriva det som att människor, främst kvinnor, förhåller sig till eller kalkylerar med en risk, upplevd eller reell, att drabbas av våld eller hot om våld. Detta förhållningssätt kan inrymma känslor av rädsla, men också känslor av till exempel ilska och maktlöshet.

Jämställdhet, mäns våld mot kvinnor och trygghet

Mäns våld mot kvinnor tar sig olika uttryck och sker i olika miljöer. Vanligast förekommande är våld i hemmet och att förövaren är en närstående man. Men våld kan ske i skolan, på en restaurang eller utomhus och förövaren kan vara en tillfällig bekant eller en okänd. Våldet kan vara fysiskt eller psykiskt och det kan handla om sexuellt våld i form av trakasserier eller våldtäkt. De flesta kvinnor har erfarenheter, egna, via vänner eller via media, av mäns våld. När en kvinna drabbas av våld påverkar det även andra kvinnor. Kvinnor bär generellt sett på en tyst kunskap om den egna kroppens utsatthet, att det finns en risk. De har lärt sig var och när den offentliga miljön kan vara otrygg. En våldtäkt i en park i ett samhälle kan ytterligare förstärka kvinnors upplevelser av otrygghet på en helt annan plats i landet.

Detta gör att det går att urskilja en skillnad mellan kvinnor och män i upplevelser av otrygghet och grader av otrygghet. Detta innebär inte att alla kvinnor förhåller sig till en risk, inte heller att inga män gör det. Men många kvinnor kalkylerar, medvetet eller omedvetet, med risken att drabbas av sexuellt våld och detta baseras på egna och andra kvinnors erfarenheter av våldets olika uttrycksformer. Riskkalkyleringen innebär större begränsningar i kvinnors sätt att använda den fysiska miljön än vad det gör för män. Orsaken till problemet går inte att finna i den fysiska miljön i sig utan i ojämställda villkor i samhället. Detta innebär också att det inte är möjligt att bygga bort det bakomliggande problemet, men att det däremot är möjligt att skapa trygga miljöer genom jämställdhetsintegrering i alla led. En jämställd planering är också ett steg mot ett mer jämställt samhälle.

Jämställdhetspolitik

Den svenska jämställdhetspolitiken har som övergripande mål att kvinnor och män ska ha samma möjligheter att forma samhället och sina egna liv. Det övergripande målet delas upp i fyra delmål där det fjärde delmålet om mäns våld mot kvinnor har en direkt koppling till frågan om trygghet ur ett jämställdhetsperspektiv. I handlingsplanen för att bekämpa mäns våld mot kvinnor (skr. 2007/2008:39) aviseras medel för att förbättra tryggheten för kvinnor. Regeringen hänvisar bland annat till att det i många tätorter finns miljöer som är utformade så att de kan skapa känslor av otrygghet och rädsla hos människor. Konsekvenserna för kvinnor och flickor lyfts fram och det betonas att en planering med ett ökat jämställdhetsperspektiv kan skapa frihet från de begränsningar som många idag upplever när de rör sig i vissa stads- och tätortsmiljöer.

Det övergripande nationella målet för jämställdhetspolitiken är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv.

Fyra delmål

1. En jämn fördelning av makt och inflytande. Kvinnor och män ska ha samma rätt och möjlighet att vara aktiva medborgare och att forma villkoren för beslutsfattandet.
2. Ekonomisk jämställdhet. Kvinnor och män ska ha samma möjligheter och villkor i fråga om utbildning och betalt arbete som ger ekonomisk självständighet livet ut.
3. Jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet. Kvinnor och män ska ta samma ansvar för hemarbetet och ha möjligheter att ge och få omsorg på lika villkor.
4. Mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Kvinnor och män, flickor och pojkar, ska ha samma rätt och möjlighet till kroppslig integritet.

Du hittar det jämställdhetspolitiska målet på regeringens hemsida (Regeringen, 2010a).

Transportpolitik

Jämställdhet ingår som en viktig aspekt i den svenska transportpolitikens övergripande målsättningar. Där framgår det att transportsystemet ska vara jämställt och likvärdigt svara mot kvinnors respektive mäns transportbehov. Det är vanligt att kvinnors och mäns liv och livsmönster skiljer sig åt på olika sätt. Bland annat värderar kvinnor geografisk närhet högre än män. Detta kan bero på att det främst är kvinnorna som samordnar det vardagliga livet och att de därför har ett mer komplext rörelsemönster över dygnet. Män i sin tur lägger mer tid på lönearbete än kvinnor. För att ta sig mellan miljöer där de olika aktiviteterna äger rum åker kvinnorna i högre utsträckning än männen kollektivt eller går (Boverket, 2002). Rum och tid har alltså ett könsperspektiv. Detta innebär inte att det ser likadant ut för alla kvinnor eller att det ser ut på ett annat sätt för alla män, men på en generell nivå finns det skillnader som är av betydelse. Men det som görs för att underlätta för främst kvinnor idag kommer att underlätta även för män i framtiden. Det är också mycket annat som har betydelse för möjligheterna och begränsningarna i våra förflyttningar; inte bara kön ger skillnader i beteende, utan också till exempel ålder och funktionsnedsättning.

Transportpolitikens mål är att säkerställa en samhällsekonomiskt effektiv och långsiktigt hållbar transportförsörjning för medborgarna och näringslivet i hela landet.

Det övergripande målet delas upp i ett funktionsmål och ett hänsynsmål.

Funktionsmål – tillgänglighet

Transportsystemets utformning, funktion och användning ska medverka till att ge alla en grundläggande tillgänglighet med god kvalitet och användbarhet samt bidra till utvecklingskraft i hela landet. Transportsystemet ska vara jämställt, dvs. likvärdigt svara mot kvinnors respektive mäns transportbehov.

Hänsynsmål – säkerhet, miljö och hälsa

Transportsystemets utformning, funktion och användning ska anpassas till att ingen ska dödas eller skadas allvarligt samt bidra till att miljökvalitetsmålen uppnås och till ökad hälsa.

De transportpolitiska målen antogs av riksdagen våren 2009. Trafikverket redovisade 2009-12-14 förslag till preciseringar av de transportpolitiska målen. Trafikverket arbetar vidare med att konkretisera de transportpolitiska målen under 2010.

Du hittar de transportpolitiska målen på regeringens hemsida (Regeringen, 2010b).

Utgångspunkter för samhällsplanering

Att planera för trygga och jämställda miljöer kräver att alla inblandade ökar sina kunskaper om vad trygghet ur ett jämställdhetsperspektiv innebär i samhällsplanering. Till att börja med handlar det om att skaffa kunskap om varför det ser ut som det gör i samhället, om den bakomliggande problematiken kring trygghet, otrygghet och jämställdhet. Det behövs också en medvetenhet kring frågorna genom hela planprocessen. Trygga och jämställda miljöer som tilltalar alla planeras utifrån kunskap och medvetenhet om att både kön och andra faktorer, som till exempel ålder och funktionsnedsättningar, har betydelse. När den kunskapen finns är det möjligt att börja ställa nya frågor, formulera andra problem än tidigare och därmed också hitta nya lösningar under planprocessen.

Kunskapen, och det fortsatta arbetet, behöver utvecklas i samverkan med andra. Alla kan inte vara experter på allt men genom att samverka inom många områden som på olika sätt berör samhällsplanering kan vi hjälpas åt och dela med oss av våra olika kunskaper. När det gäller samverkan är det viktigt att tänka utanför de vanliga ramarna. Arbetet med att informera och engagera medarbetare behöver påbörjas så tidigt som möjligt och följas upp kontinuerligt. Allmänheten måste också få möjlighet att påverka om arbetet ska ge resultat.

Ofta kan det vara bra att inledningsvis se över och utveckla informationsvägar och rutiner. Även ledningens engagemang, stöd, tydliga besked och positiva återkoppling behövs.

Lästips

Jämställdhet nästa! Samhällsplanering ur ett genusperspektiv, Anita Larsson och Anne Jalakas

På webben

<http://www.lansstyrelsen.se/lst/sv/amnen/Jamstalldhet/>
På länsstyrelsens hemsida finns grundläggande information om jämställdhet.

18 uppslag till dig som planerar

Utgångspunkten för planering är plan- och bygglagens portalparagraf. Men vilken metod eller kombination av metoder som är lämplig att arbeta utifrån för att uppfylla detta varierar självklart från fall till fall beroende på vilka förändringar som ska genomföras och vilken typ av planer det är frågan om.

Här presenterar vi kortfattat några olika metoder och tillvägagångssätt som är användbara när man vill beakta trygghets- och jämställdhetsperspektivet i plan- och byggprocesser. Förhoppningsvis kommer du att se metoderna som en inspirationskälla att utgå ifrån i ditt arbete.

Ett

Statistik som planeringsunderlag

Att synliggöra strukturella skillnader mellan kvinnor, män, flickor och pojkar är en förutsättning för att du ska kunna bedriva aktivt jämställdhetsarbete. Här fyller statistiken en viktig funktion eftersom den ger de grundläggande fakta som behövs för att du ska få med jämställdhetsperspektivet i samhällsplaneringen. Statistiken visar inte bara på skillnader mellan könen utan är även ett mått på hur jämställdhet utvecklas över tid. Med hjälp av den kan du alltså belysa utvecklingen för kvinnor och män i den översiktliga planeringen.

Enligt § 14 i förordningen om den officiella statistiken (SFS 2001:100) ska officiell statistik som är individbaserad "... vara uppdelad efter kön om det inte finns särskilda skäl mot detta". Statistik är ett bra planeringsunderlag såväl på den översiktliga nivån som på detaljplanenivå. Men den kan användas även vid exploatering och förvaltning. Statistiken kan synliggöra skillnader och likheter mellan könen inom områden som: tidsanvändning, boendeformer, fördelning mellan obetalt och betalt arbete, ekonomi och karriärmöjligheter samt resvanor och pendlingsmönster.

Statistik färdig att använda

Statistiskt underlag som kan vara användbart som planeringsunderlag finns framtaget inom många olika områden. Kommunerna har själva mycket användbart statistiskt underlag. Flera länsstyrelser och regioner presenterar också statistiskt underlag med bäring på planering.

Statistiska Centralbyrån, SCB, publicerar uppgifter om befolkningsförändringar per kvartal, halvår och helår. SCB tillhandahåller också kommunfaktablad och kan vid beställning göra undersökningar på en mer detaljerad nivå. SCB publicerar också särskild jämställdhetsstatistik.

Brottsförebyggande rådet, Brå, presenterar årligen resultat kring frågeställningar som trygghet, brott, förtroende för och kontakter med rättsväsendet, både på nationell och regional nivå samt i 31 av landets kommuner i Nationella Trygghetsundersökningen, NTU. Till denna publikation har Brå även tagit fram en metodbeskrivning och ett frågeformulär som finns tillgängliga på deras webbplats. Även polisen genomför trygghetsmätningar som utgör ett bra planeringsunderlag.

Boverket analyserar bostadsmarknaden varje år tillsammans med länsstyrelserna. Analysen grundas på en bostadsmarknadsenkät som besvaras av kommunerna. Enkäten innehåller bland annat en fråga om kommunens arbete med trygghetsskapande åtgärder och i vilket sammanhang detta sker. Detta är ett bra underlag för den översiktliga planeringen.

Statens folkhälsoinstitut följer upp folkhälsopolitiken och tar fram underlag för framtida hälsosatsningar. De

utgår från en enkät som besvaras av landets kommuner och som kan ge dig som planerar underlag till ditt arbete.

Du kan också hämta material från universitet och högskolor som bland annat gör levnadsnivåundersökningar där trygghet undersöks.

Den som vill presentera statistisk information geografiskt har ett användbart verktyg i GIS.

Korta fakta

Geografiska Informationssystem (GIS) är en beteckning på ett datorbaserat informationssystem med funktioner för inmatning, bearbetning, lagring, analys och presentation av geografiska data.

Siffror säger inte allt

I planeringssammanhang är det viktigt att tydliggöra att statistiken förklarar dagens situation och de erfarenheter som kvinnor, män, flickor och pojkar bär med sig. Det är inte de framtida behoven och strukturerna som statistiken gör synlig, utan de rådande strukturella problemen. Om statistik till exempel visar att kollektivtrafiksatsningar och utbyggnad av barnomsorgen gynnar framför allt kvinnor, så beror det på att strukturen är sådan idag. Det innebär inte att det alltid kommer att se ut så.

Planeringen behöver både ta hänsyn till dagens situation och till framtiden. När du använder statistik i planeringen måste du därför fråga dig vad könsskillnaderna kan bero på, om planeringen kan förbättra kvinnors och mäns villkor och om du kan medverka till att de maktstrukturer som är baserade på kön minskar eller försvinner (Larsson & Jalakas, 2008).

På webben

Statistiska centralbyrån, www.scb.se

Här hittar du exempelvis:

- På tal om kvinnor och män – lathund om jämställdhet 2010
- Könsuppdelad statistik – ett nödvändigt medel för jämställdhetsanalys

Brottsförebyggande rådet, www.bra.se

Länken statistik innehåller bra information.

Statens folkhälsoinstitut, www.fhi.se

Länken statistik och uppföljning innehåller bra information

Polismyndigheten. www.polisen.se

Använd sökordet Statistik på polisens hemsida för att ta del av statistik som rör polisens verksamhetsområde.

Två

Ställa frågor i enkät

Att mäta trygghet genom enkäter är ett av de vanligaste tillvägagångssätten både i Sverige och internationellt. Trygghetsundersökningar i form av enkäter kan kartlägga nivån av trygghet och studera förändringar. Enkäter som besvaras av kvinnor och män före och efter en åtgärd kan fungera som en uppföljning och enkäter med återkommande intervaller kan mäta förändringar över tid.

Om enkäter skickas ut till ett noga övervägt urval av kvinnor och män kan resultatet bli representativt för en större grupp. Svarspersonerna kan väljas ut med ett

totalurval där en hel grupp inom undersökningsområdet hörs. Det vanligare är ändå att ett slumpmässigt urval görs. Det slumpmässiga urvalet består förvisso av färre svarande men kan också vara representativt. Du som planerare får med enkätsvaren ett planeringsunderlag till såväl översiktlig planering som detaljplanering. Men det kan likaväl användas av exploatörer och förvaltare.

Du som planerare behöver även få tillgång till synpunkter från de grupper av människor som har någon form av funktionsnedsättning. Att genomföra enkäter

Platsenkäter bra komplement till postenkäter

Stockholm stad hade gjort postenkäter tidigare, men denna gång kompletterades de med platsenkäter för att öka antalet svaranden. Dessutom anordnades fokusgrupper där det diskuterades på djupet vad gruppens deltagare tyckte var otryggt på Järvafältet och i dess närområde. På Järvafältet genomfördes platsenkäter för att få upp svarsfrekvensen.

– Postenkäter brukar ha en tendens att ha dålig upplutning. Vi märkte också att det var fler kvinnor än män som svarade på dessa, säger Ludvig Elgström, projektledare för Trygga samband över Järvafältet.

Enkätundersökningen var utformad som så att det dels var ett antal styrda frågor med flervalsalternativ,

dels öppna frågor där svaranden fick beskriva en känsla och vilka typer av åtgärder man kunde tänka sig.

– Vi hade också kartor där svaranden fick markera otrygga platser och rörelsemönster över fältet. Sedan hade vi fokusgrupper i anslutning till enkäterna, där en konsult höll i mer djupgående diskussioner om vad man i gruppen tyckte var otryggt, berättar Ludvig Elgström.

Könsuppdelade gruppdiskussioner

Personerna som deltog i gruppdiskussionerna rekryterades vid platsintervjuerna. Gruppdiskussionerna var könsuppdelade.

– Det fanns skillnader mellan könen i rörelsemönster. Männen rörde sig mer utspritt över fältet, medan

med personer som till exempel har synproblem kräver en annan typ av förberedelse och genomförande. Eventuellt kan en enkätundersökning i sådana fall utformas som en intervju.

Utformningen och tolkningen är betydelsefull

En enkät behöver utformas så att den är lättförståelig, tilltalande och inte för omfattande (Heber, 2008). För att kunna dra generella slutsatser behöver du göra en bortfallsanalys över dem som inte har besvarat enkäten. Det kan vara synpunkter från den grupp som inte har svarat som är värdefullast. Tyvärr når du sällan de mest utsatta i samhället med ett enkätutskick.

De flesta enkäter är kvantitativa och analyseras och presenteras i siffror. Enkäter som är kvalitativa genomförs främst genom telefon- och besöksintervjuer. Det är planuppdragets syfte som avgör vilken metod som är bäst att välja. Med en kvantitativ metod mäts utveckling, omfattning och nivå medan en kvalitativ

metod studerar egenskaperna. Kanske finns det möjlighet att få extern hjälp med enkäten, till exempel av studenter.

När du tolkar enkätsvaren behöver du komma ihåg att människor generellt inte baserar sina riskbedömningar på statistiska förhållanden, vilket experterna och planerarna främst gör. Vem som gör den bästa skattningen går inte att säga men helt klart kan det leda till olika tolkningar och således olika åtgärder. Det är därför viktigt att enkäter också formuleras och tolkas utifrån planeringsuppdragets syfte.

kvinnorna mer håller sig till huvudstråken där det är bättre belysning.

Vad har ni lärt er av att arbeta med enkät som metod inom fysiska förändringar av närmiljön?

– Postenkäter har vi gjort flera gånger förut. Det som är nytt är relationen mellan postenkät och platsenkät, och att vi kunde komplettera resultatet så bra med platsenkät. Svaren i de båda enkäterna skiljde sig åt.

– Postenkäterna hade låg svarsfrekvens, men de som svarade upplevde fältet som otryggare än de som svarade i platsenkäterna. Det fanns en svag koppling mellan de som inte besökte fältet och hur otrygg man kände sig. Och de som kände sig otrygga i sitt eget bostadsområde kände sig även otrygga på fältet, berättar Ludvig Elgström.

Den största utmaningen med enkäter, anser han, är att få folk att svara. Enkätresultatet har mynnat ut i en rapport.

– Rapporten ligger till grund för en vision för fältet som vi håller på med, säger Ludvig Elgström.

Kommer ni att arbeta med enkäter som metod i samhällsplaneringen igen?

– Absolut, men kanske inte på exakt samma sätt.

Tre

Lyssna på boende, verksamma och besökare – intervjuer ger många svar

I många av de metoder som beskrivs i skriften ger det ett mervärde för dig som planerare att använda dig av intervjuer eller enkäter för att få djupare förståelse för beteenden. Intervjuer kan användas som enskild metod men även som komplement till enkätundersökningar, och de kan också genomföras på olika sätt, bland annat som djup-, telefon- och fokusgruppsintervjuer.

Intervjuer som metod kan ge en bred förståelse för hur kvinnors, mäns, flickors och pojkars uppfattningar kring trygghet och jämställdhet ser ut. Med intervjuer går det också att nå grupper som är svåra att nå med enkäter. Intervjuar du personer med någon form av funktionsnedsättning, som till exempel någon med nedsatt hörsel, behöver du förbereda dig extra noga. Eventuellt behöver du tillgång till en speciell lokal med god akustik och som är utrustad med hörselslinga.

Du som planerare kan vara kreativ och forma intervjuerna som lätta samtal, till exempel berättarcafèer där deltagarna kan berätta om sina upplevelser kring trygghet men även lyssna till andra människors berättelser om den upplevda tryggheten. Intervjua också nyckelpersoner som poliser, fritidsledare, socialtjänsten, brevbärare, vaktmästare och så vidare som kan ha kunskaper om upplevd trygghet i de områden där de är verksamma.

Vanliga fallgropar

Det är viktigt att den som intervjuar gör det på ett sätt som inte medför att resultatet påverkas av generalisering utifrån förutfattade meningar i ämnet. Den som intervjuar och blir intervjuad kan också omedvetet prägla svaren bara genom till exempel sitt kön och sitt ursprung (Boverket, 2006). Fundera därför över din roll om du ska genomföra intervjuer.

Frågeställningar och begrepp behöver självklart vara tydliga. Se skriftens inledande redogörelse över olika begrepp relaterade till trygghet och jämställdhet. Det är också viktigt att ta hänsyn till när under året som frågorna ställs. Är det under den mörka årstiden då den upplevda otryggheten generellt är större eller under sommarmånaderna? Även hur media har speglat aktuella händelser kopplat till trygghet har betydelse (Ryen, 2004).

Fyra

Bocka av – checklistan som stöd

En checklista fungerar som stöd för dig som planerar. Men den bakomliggande kunskapen kring trygghets- och jämställdhetsfrågor behövs först för att du ska kunna använda en checklista som verktyg.

Befintliga checklistor

Det finns redan framtagna checklistor för att arbeta med jämställdhet i samhällsplanering. I dessa kommer trygghetsaspekterna med. Flera län och några kommuner har tagit fram egna exempel på checklistor. Bland annat har länsstyrelserna i Östergötland, Skåne, Halland och Dalarna samt Uppsala kommun checklistor. Det är ingen idé att uppfinna det som redan finns, men en anpassning till din egen organisation och den aktuella planeringsfrågan är betydelsefull. Det viktiga är att checklistan utvecklas och anpassas efter dess användare så att den känns hanterlig inom den verksamhet där den ska användas.

Du som arbetar med detaljplaner kan använda dig av din minneslista för planbeskrivning som checklista och lägga till rubriker för trygghet och jämställdhet och ta för vana att redovisa detta om det är av betydelse för planen.

Varför, vem och när?

Bara själva processen med att ta fram en egen checklista är i sig något som ökar din kunskap om trygghet och jämställdhet. Men låt därefter inte checklistan bli bortglömd. Checklistan är ett verktyg för dig som planerar att kontrollera att jämställdhetsglasögonen finns på under planeringsprocessen. Innan du använder checklistan är det viktigt att fundera över varför, vem och när.

- Varför ska checklistan användas?
- Vem ska använda checklistan?
- När ska checklistan användas?

Du som planerar förutsätts inte ha all kunskap inom trygghets- och jämställdhetsområdet utan det är viktigt att du utgår från vardagslivet. Om sakkunskap behövs får du som planerare ta initiativ till kunskapsökning i ämnet.

Kanske är det både i början och i slutet av planeringsprocessen som checklistan behöver användas som verktyg. Men den kan även användas som kontrollstation i halvtid samt som instrument för uppföljning. En checklista kan vara lika värdefull vid översiktlig planering som i detaljplanering. Den kan användas såväl i befintlig som i bebyggd miljö, av exploatörer och förvaltare.

Bo Tryggt som checklista

Bo Tryggt 05 (Polismyndigheten, 2005) är en manual med bland annat checklistor för alla som på olika sätt arbetar med brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder i bostäder och bostadsområden. Manualen är utvecklad av Polismyndigheten i Stockholms län tillsammans med bland annat forskare från Kungliga Tekniska Högskolan (KTH) och Chalmers Tekniska Högskola.

Manualen täcker in hela kedjan från planering via byggnad till förvaltning. Syftet är att bygga bort brott och bygga in trygghet i bostadsmiljöerna. I manualen lyfter man fram vikten av att göra uppföljningar. Genom att följa upp hur förändringar av brottslighet och upplevd otrygghet ser ut kan nya projekt dra lärdomar av tidigare erfarenheter.

Bo Tryggt 05 bygger på trygghetsskapande åtgärder men inte direkt utifrån ett jämställdhetsperspektiv. Checklistorna i manualen har därför inte specifikt utformats ur det perspektivet. Denna aspekt tillförs av dig utifrån den aktuella platsens behov. Börja med att se till så att de som deltar i arbetet inte bara representeras av olika yrkeskategorier utan att där finns både kvinnor och män.

Urval på befintliga checklistor för jämställdhet inom samhällsplanering

(Samtliga finns som pdf på webben)

Jämna steg – checklista för jämställdhet i fysisk planering, Boverket

Lika – en checklista för jämställd planering, Länsstyrelsen Dalarnas län

Bo Tryggt 05 (www.botryggt.se), Polismyndigheten i Stockholms län

Vägledning för hälsokonsekvensbedömningar – med fokus på social och miljömässig hållbarhet, Statens Folkhälsoinstitut

Riktlinjer för tillgänglighet – Riv hindren, Handisam (Myndigheten för handikappolitisk samordning)

Fem

Analysera nuläget med SWOT

SWOT står för de engelska orden strengths, weaknesses, opportunities och threats – styrkor, svagheter, möjligheter och hot. Analysen är från början ett företagekonomiskt planeringshjälpmedel men den används idag inom många områden. En jämställdhets-SWOT har bland annat använts i Stockholm i arbetet med jämställda kommunikationer.

Som planerare kan du använda dig av jämställdhets-SWOT vid analys av trygga miljöer. Att genomföra en SWOT-analys under planeringsarbetet ger dig en snabb överblick över nuläget och information om vad som behöver utvecklas.

I ett fyrfältsschema antecknas starka respektive svaga sidor samt vad som uppfattas som hot och möjligheter. Metoden kan hjälpa dig som genomför analysen att identifiera viktiga parametrar i miljön. Den ger dig svar på frågor om var kvinnor och män upplever trygghet och otrygghet. Du som planerare tar givetvis hjälp av olika yrkesgrupper och människor i omgivningen för att få en ökad kvalitet på analysen.

En SWOT-analys för en plats blir bäst om planeraren först genomför ett möte där kvinnor, män, barn och äldre medverkar i en dialog som ger planeraren möjlighet att bedöma styrkorna, svagheter, möjligheterna och hoten. Det kan genom denna analys bli väldigt tydligt att avsaknaden av trygghet på en plats är ett hot och att det är en styrka att både kvinnor och män har

uttryckt sina synpunkter. Metoden kan användas såväl för översiktlig planering och detaljplanering som för exploatering och förvaltning främst i bebyggd miljö.

En SWOT-analys delas upp i fyra fält där faktorer som utgör styrkor, svagheter, möjligheter och hot identifieras

Sex

En cirkel med ekrar – värderosen som metod för dialog och analys

Värderosen är en metod för analys och ett verktyg för att redovisa samlade konsekvenser utifrån social, ekonomisk, ekologisk och även teknisk hållbarhet (Bengtsson, Jan-Erik et al., 2007). Metoden används främst inom översiktlig planering och för mer omfattande och komplexa detaljplaner. Men den kan också vara en metod för dig som arbetar med exploatering och förvaltning, såväl i oexploaterad som i bebyggd miljö. För den sociala hållbarheten analyseras trygghet och jämställdhet och den vägs sedan mot de övriga aspekterna av hållbarhet. Metoden har också en visuell styrka då den visar skillnader mellan olika alternativ.

Att använda värderosen

Värderosen är ett verktyg som underlättar i en dialog kring hållbarhet. Kvinnorna och männen som deltar i dialogen representeras av olika yrkeskategorier, allmänhet och andra med specialkunskaper i vissa ämnen.

Värderosen är uppbyggd av fyra huvudaspekter med underaspekter som anpassas efter den planeringsfråga som är aktuell.

Hållbar översiktsplan med värderosen som metod

I översiktsplanarbetet för Ön i Umeå kommun användes värderosen, bland annat för att beskriva ett trygghets- och jämställdhetsperspektiv. Trygghet fanns som en eker, och en jämställdhetsstrateg deltog i de workshops som anordnades.

– Vid våra workshopstillfällen satte vi samman grupperna så att de täckte upp intresseområdena som fanns i cirkeln, säger Stina Fahlgren, arkitekt i Umeå kommun. Kommunen bjöd in brett till workshops. Deltagarna var allt ifrån intressegrupper och byggare, till eldsjälar och kommunens tjänstemän. Stina Fahlgren var projektledare för översiktsplaneringen för Ön, och hade sett att Östersunds kommun hade arbetat med värderosen i en av sina planer.

– Jag tycker att värderosen är en intressant metod för att man får med en större hållbarhetsaspekt. Den visar vad som ingår i planeringssituationen. Det är en bra pedagogisk metod som beskriver en

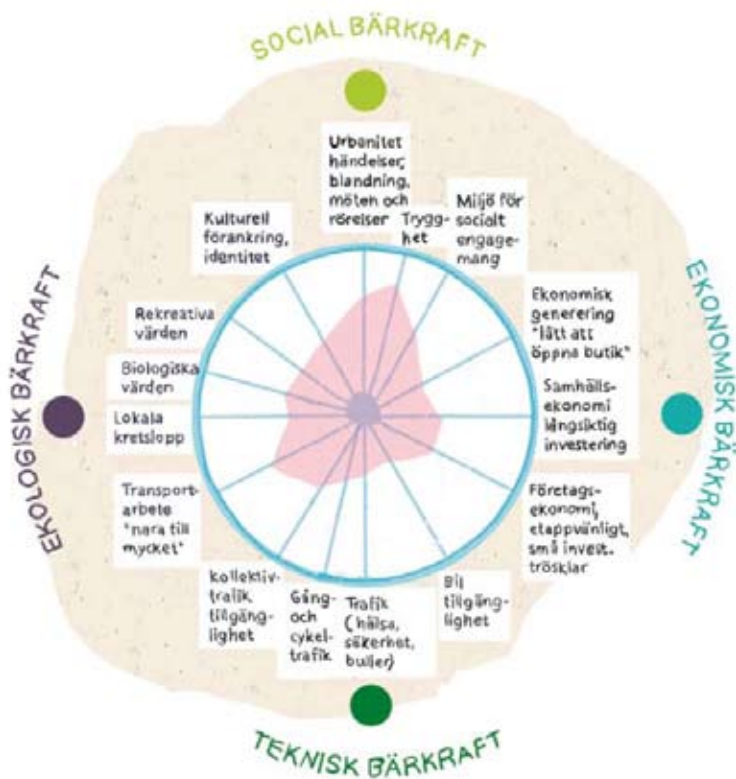
totalbild över vilka parametrar man arbetar med i sin stadsbyggnadsvision, säger hon.

Stina Fahlgren anser inte att värderosen är ett verktyg för att få med jämställdheten i planarbetet, däremot för att få med tryggheten.

– Tryggheten vävdes in som en eker i värderosen. Kvinnor och män ska finnas med redan i planeringsgrupperna. Det är där som jämställdhetsperspektivet ska komma in, menar hon.

Under miljökonsekvensarbetet fick gruppen sitta ned och diskutera varje klockslag i värderosen.

– Vi utgick från en "ros" med nuläget hållbarhet som utgångspunkt. Sedan fick deltagarna säga om de tyckte att planalternativen var bättre eller sämre, vid varje parameter. Det är viktigt att det är samma grupp så att man kan jämföra de olika förslagen, fortsätter Stina Fahlgren.

Det är viktigt att balansen mellan huvudaspekterna är någorlunda jämn för att dialogen ska bli givande och resultatet användbart. De olika aspekterna behöver därför representeras av jämbördiga företrädare i en väl sammansatt grupp.

Med denna metod får du förhoppningsvis dels en bra dialog, dels ett planeringsunderlag i form av ett eller flera illustrerade alternativ som kan användas i det fortsatta planeringsarbetet och som tydliggör hur hållbarheten påverkas av olika planförslag.

Tolkning och bedömning

Cirkelns mitt anger den sämsta hållbarheten medan cirkelns yttre del markerar bästa möjliga hållbarhet. Om planen tillgodoser till exempel trygghetsaspekter så hamnar markeringen långt ut på ekern för trygghetsvärdena och innebär större hållbarhet i det avseendet. Ju större rosen är desto mer hållbart är planförslaget.

Vad har ni lärt er av att arbeta med metoden?

– Att den beskriver förslagets hållbarhet på ett pedagogiskt sätt, men också att den är kontroversiell. En del tycker att den är suspekt och flummig. Det är en metod som ifrågasätter vedertagna sanningar och den visar att det finns andra frågor än till exempel projektekonomi som är viktiga för den ekonomiska hållbarheten. Om vi ska visa vad som är hållbart för samhället på sikt blir fler delar intressanta. På senare år har den sociala aspekten i planeringen av stadsbyggnadsprojekt lyfts.

Svårigheter?

– Ifrågasättandet från dem som vill ha tydliga siffror. Det är en subjektivitet i bedömningen, men den finns å andra sidan i all miljöbedömning.

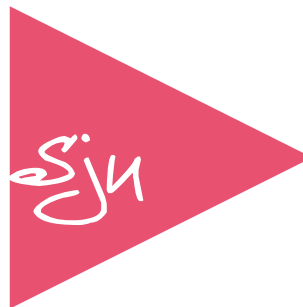
Fördelar med värderosen?

– Jag tror att vi har fått en djupare förståelse för vad som bör ingå i hållbarhetsbegreppet. Ju större yta i cirkeldiagrammet, desto större hållbarhet medan mindre yta ger mindre hållbarhet. Man bör ha med alla huvudaspekterna i värderosen, där till exempel trygghet både kan vara en social indikator och en trafiksäkerhetsindikator för att på sikt ha ett samhälle eller en stadsdel med god hållbarhet, säger Stina Fahlgren.

Umeå har redan använt metoden igen i en fördjupning av översiktsplanen över stadsdelen Nydala.

– Det kommer säkert att bli fler gånger. Jag tror att det finns ett intresse av att fortsätta, säger hon.

Värderosen är ett bedömningsunderlag där inga exakta siffror anges. Det är därför fördelaktigt om bedömningen görs av personer med specialkunskap inom vissa ämnen. När trygghet bedöms kan polis, socialtjänst, folkhälsoplanerare eller någon annan lämplig yrkeskategori vara till hjälp. Statistik och forskning kan också ligga till grund för bedömningen. Värderosens redovisning kan kompletteras med en beskrivande text till varje aspekt. Det finns också möjlighet att lägga till egna ekrar till analysen, ekrar som är relevanta för just din planeringssituation.

Värdering av stadsmiljö – uttryckt i ett diagram

I avhandlingen *Värdering av stadsmiljö – en metod att mäta upplevelse* beskriver Lena Steffner människors uppfattning av platser i ett diagram utifrån en grade-rad skala. Diagrammet liknar Värderosen till formen, men parametrarna representeras av människors känslor. Syftet med denna modell är ”...att utarbeta och validera en metod att mäta upplevelser i ett område med en viss stadskaraktär.”(Steffner, 2009, s. 1).

Metoden ska öka medborgarperspektivet i planeringsprocessen, vilket ger ett breddat kunskaps- och planeringsunderlag. Med metoden försöker du som planerare att på ett vardagligt sätt nå en tidig dialog med allmänheten genom följande fyra steg:

1. karaktärsbeskrivning
2. enkätundersökning
3. presentation
4. diskussion om resultat

För beskrivningen av områdets karaktär kan du till exempel använda ortsanalys. Därpå följer en enkätundersökning som är uppdelad i två delar. Den första delen utgår från en karta där den som svarar får märka ut känslor om platser och rörelsemönster. Den andra delen av enkäten utgår från bilder. Den som svarar anger vilka spontana känslor de känner för den plats som visas på bilden. Enkätfrågor kompletterar bilderna för att skapa en uppfattning om hur en plats kan komma att förändras i framtiden.

Planeringsunderlaget arbetas fram utifrån dokumenterade kvaliteter och brister, vilket resulterar i ett underlag där målsättningar och visioner grundar sig på människornas upplevda känslor. Självklart tänker du som planerare igenom urvalet så att en könsuppdelning i undersökningen och analysen genomförs för att visa

hur kvinnor, män, flickor och pojkar uppfattar områden och platser som positiva – negativa, spännande – tråkiga, trivsamma – otrivsamma och trygga – otrygga. Den här metoden lämpar sig bäst i befintliga miljöer men kan även användas när oexploaterade områden planeras översiktligt eller detaljerat.

Lästips

Värdering av stadsmiljöer – en metod att mäta upplevelser, Lena Steffner

Lär känna din ort! – metoder att analysera orter och stadsdelar, Boverket

Korta fakta

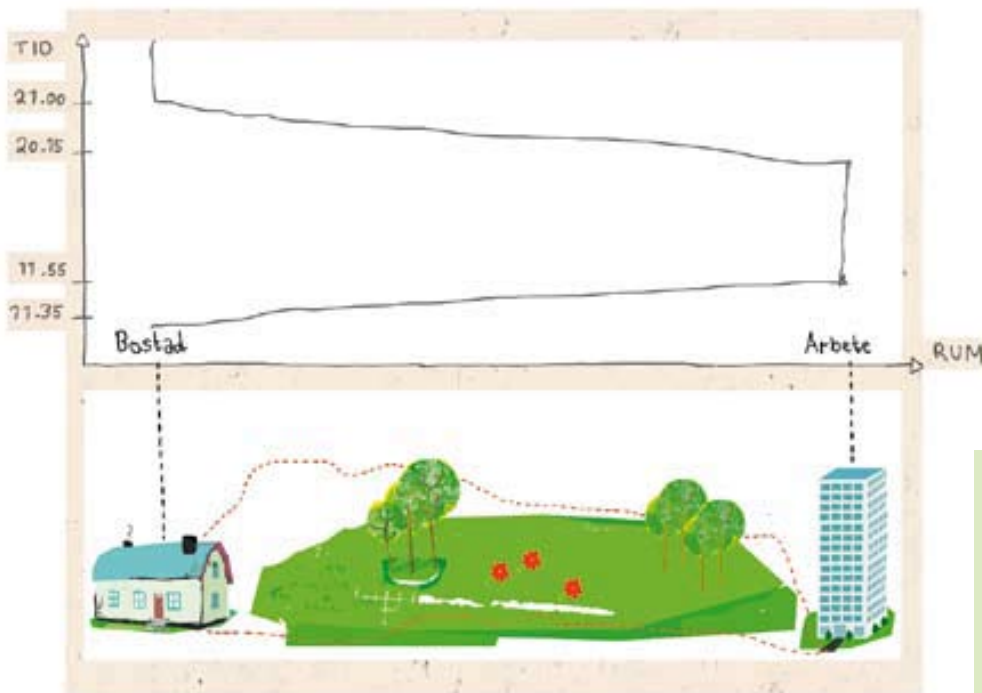
Lena Steffner är teknologie doktor och arkitekt, verksam i sin egen firma www.qualityarchitects.se. Hon disputerade med sin avhandling *Värdering av stadsmiljö – en metod att mäta upplevelse* 2009 vid avdelningen för Stadsbyggnad, Institutionen för Arkitektur och byggd miljö vid Lunds tekniska högskola

Åtta

Hur människor rör sig i tid och rum – tidsgeografi som planeringsmetod

Tidsgeografi är en metod som visar hur människor rör sig i vardagen. Metoden utgår från att människans handlande tar en viss tid och att det sker en förflyttning mellan aktiviteter i vardagen till olika platser i rummet. De aktiviteter som kvinnor, män, flickor och pojkar fyller sin vardag med formas av individuella val, andras restriktioner, men också av hinder i den fysiska miljön. Genom att studera hur människor använder tiden och i vilka rum aktiviteterna utförs kan du förstå vardagslivets möjligheter och begränsningar (Friberg, 1999).

Inom samhällsplanering kan du som planerare använda kvinnors och mäns rörelsemönster i vardagslivet som ett planeringsunderlag för att bättre förstå de hinder som den fysiska miljön medför. Genom att undersöka hur kvinnor och män prioriterar att fördela sin tid kan du få fram en bild över vardagslivet, och de skillnader som finns kan hanteras utifrån ett jämställdhetsperspektiv. Du kan ställa dig frågan vad som gör vissa val möjliga och andra omöjliga. Och du kan se hur valen möjliggörs och begränsas inte bara av hur den fysiska miljön är planerad utan också av hur plat-

Illustrationen visar ett tidsrumsdiagram i vilket det går att avläsa vardagslivets förflyttningar i tid.

ser upplevs ur trygghetssynpunkt (Hägerstrand, 1991). Planeringsunderlaget kan främst användas inom översiktlig planering och i bebyggd miljö, men även för detaljplanering och för generella uppfattningar i oexploaterad miljö.

Tidsdagböcker

Tidrumdiagram är det som kännetecknar den tidsgeografiska metoden (Friberg, 1999). För att kunna presentera sådana som planeringsunderlag måste man börja med att upprätta så kallade individuella tidsdagböcker med dagsprogram. Där synliggör du den enskilda människans aktiviteter under den vakna tiden av dygnet. Beroende på önskemål och prioriteringar, förvärvsarbete och familjesituation samt styrande begränsningar i omgivningen kommer tidsdagböckerna att se olika ut. Dagsprogrammen speglar ett antal kompromisser som individen gör.

Du kan även göra konstruerade dagsprogram, vilket ibland kan ge en bättre indikation på hur den fysiska miljön leder till hinder. För att upprätta konstruerade dagsprogram behöver du ett kunskapsunderlag. Genom enkäter och intervjuer kan du inhämta den individuella kunskapen medan statistik kan ge underlag i fråga om tidsåtgången för arbete, obetalt arbete och fritid tillsammans med uppgifter om lokalisering av

och avstånd mellan bostäder, arbetsplatser, fritidsaktiviteter, dagligvaruhandel, skola etcetera. Även transportmöjligheterna mellan dessa målpunkter behöver klarläggas. Hur ser resmöjligheterna ut? Behövs bil och finns i så fall tillgång till det? Finns kollektivtrafik och i så fall hur ser tidtabellen ut? Kan gena gång- och cykelvägar nyttjas och känns de trygga? (Forsberg, 2005)

Korta fakta

Torsten Hägerstrand 1916-2004, geograf och professor i Lund, arbetade fram tidsgeografien som metod.

Tora Friberg, kulturgeograf har framförallt utvecklat metoden med ett jämställdhetsperspektiv.

Lästips

Förflyttningar, en sammanhållande länk i vardagens organisation, Tora Friberg

Analysera rummet med mentala kartor

Den mentala kartan som rumsanalys utarbetades av Kevin Lynch. Hans metod utgick ursprungligen från de fysiska strukturerna men har vidareutvecklats till att även innefatta människornas upplevelser. En mental karta är en minnesbild av en plats som kan ritas ned på papper. Beroende på hur en person upplever

en plats tar sig den kartan olika uttryck. Fylld med innehåll visar den de begränsningar, möjligheter och upplevelser som platsen och rörelsen kring och på den leder till. Det finns lika många varianter av kartor över en och samma plats som det finns människor. Metoden kan vara till hjälp när olika yrkesgrupper diskuterar förändringar i miljön, men likaså ett planeringsunderlag för att få vetskap om hur kvinnor, män, flickor och pojkar rör sig och ser på den byggda miljön. Den mentala kartan kan till exempel utgöra grunden för en ortsanalys där särskilt frågor kring trygghet och jämställdhet kan vara i fokus.

Platsen i Kevin Lynch mentala kartor visualiseras av *landmärken* (enstaka föremål i stadsbilden som utmär-

ker sig, till exempel en kyrka), *stråk* (kan vara gator där människor förflyttar sig), *knutpunkter* (platser där människor och trafik möts, till exempel ett torg) och *delare* (kan utgöras av barriärer som branter och trafikleder) samt *områden* (som till exempel bostads- och verksamhetsområden som har likartad struktur) (Boverket, 2002).

Hur uppfattar kvinnor och män platsen när de rör sig? Hur upplevs tryggheten? Uppfattningen kan markeras grafiskt till exempel med en pil för riktning och en punkt för slutet miljö. Analysen av hur miljön uppfattas kan sedan prövas mot de förändringar som planeras. Eftersom detta är subjektiva bedömningar är det lämpligt att de mentala kartorna görs enskilt av flera personer. Metodens värde är att samma grafiska symboler används för att markera företeelser och upplevelser i miljön.

Mentala kartor är en planeringsmetod såväl på översiktlig som på detaljerad planeringsnivå, men den kan också användas av både exploatörer och förvaltare. Varför inte använda sig av metoden när de boende i flerfamiljshus samtalar om sin närmiljö?

Korta fakta

Kevin Lynch, 1918-1984, var en amerikansk professor, stadsplanerare och arkitekt. Hans mest kända verk, *The image of the city* (1960) beskrev hur invånarna i en storstad uppfattar den och rör sig i sitt närområde. Han identifierade fem olika strukturer i staden som påverkar hur människorna rör sig. Andra verk är *What Time is This Place* (1972), där han studerar hur invånarna i en stad tillbringar sin tid, samtidigt som han behandlar stadsbevarandefrågor, och *Growing Up in Cities* (1977), där han ser på staden som uppväxtmiljö för barn.

Tio

Gå ut och gå tillsammans – trygghetsvandringar ur ett jämställdhetsperspektiv

Trygghetsvandringar genomförs gemensamt i ett område och innebär att du genomför en promenad i kombination med ett möte där trygghets- och jämställdhetsfrågor diskuteras (Andersson-Ek, 2009). Vandringen utgår från områdets fysiska miljö och

sociala perspektiv då de förutsätter och påverkar varandra och är utgångspunkten för trygghetsfrågor. Trygghetsvandringar arrangeras i hela landet. De utförs i olika former, med olika deltagarkonstellationer och ibland är utgångspunkten ett tema.

Trygghetsvandringar som metod har utvecklats av Tryggare och Människligare Göteborg. Metoden har numera ett jämställdhetsperspektiv i manualerna *Trygghetsvandring – en vägledning* och *Trygghetsvandring – tankar på vägen* båda från 2010. Manualerna är framtagna i samarbete mellan Tryggare och Människligare Göteborg, Brottsförebyggande rådet och Boverket.

Demokratiska möten

Trygghetsvandringen har ett mervärde utöver att människors uppfattningar om den byggda miljön kommer fram. Vandringen blir ett tillfälle för dem som bor, vistas och är verksamma i området att mötas och att få ökad förståelse för planeringsprocessen. För dig som planerar området blir vandringen ett tillfälle att bekanta dig med de kvinnor, män, flickor och pojkar som lever i miljön du planerar.

För att trygghetsvandringen ska kunna ses som demokratisk behöver deltagarna vara representativa för området den utförs i. Detta hindrar inte att trygghetsvandringar kan genomföras med olika sammansättningar av grupperna. Det viktiga är att alla får komma till tals och att allas synpunkter tas om hand. I annat fall kan trygghetsvandringen få motsatt effekt. Satsningar kan missriktas och redan underprivilegierade eller utestängda grupper missgynnas.

Maktstrukturer påverkar uppfattningen om den fysiska miljön och det behövs kunskap för att se det. Maktförhållandena synliggörs inte per automatik för att exempelvis kvinnor deltar i trygghetsvandringen. De behöver inte förstå maktförhållandena för att de är just kvinnor. Därför kan du behöva förklara maktstrukturerna inför eller under trygghetsvandringen. Förberedelserna är viktiga för förståelsen av maktperspektivet och av hur sociala miljöer och mötesplatser skapas och upprätthålls. En person kunnig i jämställdhetsfrågor kan gärna finnas med under det inledande mötet.

Steg för steg

Trygghetsvandringen som metod består av ett förmöte, själva vandringen och ett efterföljande möte. Uppföljningen och utvärderingen efteråt är betydelsefulla moment. I manualerna för trygghetsvandringar redovisas hur vandringen genomförs steg för steg. Allt från vilka som bör inbjudas och delta, förberedelserna, vilken information som deltagarna behöver, till protokollföring och hur uppföljningen av själva vandringen går till.

Trygghetsvandringen kan ha olika utgångspunkter. När syftet är klarlagt kan tillvägagångssättet bestämmas. Är det tryggheten och utformningen som är i fokus så kan det vara boende och experter som deltar. Är vandringen en arena för att diskutera samhällsplanering så är det själva mötet och dialogen där människor och planerare deltar som är i fokus. Är det du som planerare som behöver få förståelse för hur området kan upplevas så kan en tjänstemannavandring med experter vara en idé.

Andra tillvägagångssätt

Trygghetsvandringen som metod kan utvecklas vidare och genomföras med cykel, bil eller annat transportmedel. Detta bidrar till att sprida metoden till olika grupper och gör det därmed möjligt att belysa trygghetsfrågorna ur olika gruppers perspektiv.

Metoden att promenera i ett område och diskutera bland annat trygghetsfrågor har också andra namn som till exempel enbart vandring eller gåtur. Det som skiljer gåturen som metod från trygghetsvandringen är att du inte har något förmöte och att själva promenaden i gåturen genomförs under tystnad medan deltagarna antecknar sina synpunkter som därefter diskuteras på ett efterföljande möte.

Djupare dialog med möten och vandring

En grupp med huvudsakligen somaliska kvinnor, i högstadieålder respektive vuxen ålder, tillfrågades om att delta i en trygghetsvandring i Hjällbo, Göteborg, under hösten 2009.

– Vårt upplägg handlade om samtalet, och olika gruppers tillgång till det offentliga rummet, säger Mia Andersson-Ek, projektanställd för trygghets- och genusfrågor på Tryggare och Mänskligare Göteborg.

I området hade det varit en hel del problem med vissa grupper av ungdomar. En föräldraförening, bestående av bland annat en stor grupp somaliska kvinnor hade bildats.

– Vi bad representanter från stadsdelsförvaltningen som hade kontakt med föräldraföreningen och ungdomar i området att kontakta ett antal kvinnor med förfrågningar om de ville delta i en trygghetsvandring, säger Mia Andersson-Ek.

Därefter följde tre möten. Det första mötet inleddes med en presentation och ett samtal kring hur man kan tänka kring trygghet, och olika gruppers trygghet. Andra mötet var vandringen och under det tredje och sista mötet gjordes en bildpresentation av platser som gruppen hade besökt på trygghetsvandringen, samt en redovisning från förvaltarnas sida om vad de planerade att åtgärda.

– För att välja ut platser som skulle besökas under vandringen anordnade vi under första mötet workshops, där deltagarna fick sätta ut färgmarkeringar på en karta över trivsamma och trygga platser kontra otrivsamma och otrygga platser, berättar Mia Andersson-Ek.

Själva vandringen pågick i cirka en och en halv timme. I den deltog även representanter för park- och naturförvaltningen, Trafikkontoret, Hjällbobostaden (det kommunala bostadsbolaget) och Hjällbo stadsdelsförvaltning, som alla var införstådda med att det kunde krävas insatser från deras sida efter vandringen.

– Det blev mycket diskussioner kring belysning, grönska och nedskräpning. Efter vandringen samlades vi och gav i uppdrag till de ansvariga att titta på de synpunkter som kommit in och som hade med deras område att göra, berättar Mia Andersson-Ek.

Vad tyckte deltagarna om metoden?

– De var väldigt positiva, och tyckte att det varit intressant att få diskutera sina upplevelser av trygghet med andra i området. De berättade också att det var mycket i beskrivningen av kvinnors och mäns olika trygghetsupplevelser och förutsättningar som de känt igen sig i, men som de inte reflekterat över tidigare.

Den största skillnaden på den typen av trygghetsvandringar som har skett tidigare i Göteborg och trygghetsvandringen i Hjällbo beskriver hon så här: – Vi fick en medborgardialog på ett helt annat sätt. Det blev ett större samtal med återkoppling, som kunde ske genom att vi hade tre träffar i stället för en.

Har du några tips på hur man kan nå rätt målgrupp till sin trygghetsvandring?

– Man ska först fundera över vad man vill nå ut med, och syftet med vandringen? Och vilka som behövs för att få den kunskap man behöver? Svårigheten med metoden är att inte förstärka en otrygghet, och att se till att alla får komma till tals, säger Mia Andersson-Ek.

Lästips

Manualer för trygghetsvandringar ur ett jämställdhetsperspektiv. *Trygghetsvandra – Tankar på vägen* och *Trygghetsvandra – En vägledning*, Tryggare Mänskligare Göteborg, Brottsförebyggande rådet och Boverket (för nedladdning på respektive webbplats).

Tillgång till stadens rum, Mia Andersson-Ek www.tryggaremanskligare.goteborg.se

Gåtur – metod för utvärdering av detaljplaner, Suzanne de Laval

Elva

Jämställd sightseeing

Umeå kommun har genomfört busstur med stopp, en så kallad jämställd sightseeing. Jämställd sightseeing kan ses som en vandring, fast med buss. Jämfört med den tidigare beskrivna trygghetsvandringen är syftet här att lyfta alla jämställdhetsfrågor inom flera sakområden och på så sätt synliggöra att jämställdhet behöver genomsyra hela samhället. Du kan också genomföra en busstur med syfte att se trygghets- och jämställdhetsfrågorna ur trafikantens synvinkel.

Syftet med bussturen i Umeå var att se platser och träffa människor för att få en ökad förståelse för frågor om jämställdhet. Olika typer av platser passerades och vid vissa platser gjordes stopp för att ta upp ett ämne relaterat till jämställdhet. Frågor som diskuterades var hur tryggt det känns att parkera bilen, hur det känns att cykla i tunnlar, hur flickor och pojkar i förskolan behandlas, vilka uttryck konsten och reklamen tar sig, vad mannen som är skolmatsbiträde tycker etcetera. Under bussturen, som i Umeå leddes av en person kunnig i jämställdhetsfrågor, berättade olika yrkeskategorier som konstnärer, planerare, projektledare, skolchefer, pedagoger med flera om fysiska företeelser och andra åtgärder som genomförts för att öka jämställdheten och tryggheten. I vissa fall lyftes bara jämställdhetsfrågor generellt.

Den här metoden kan ge dig som planerar den fysiska miljön bra kunskap om jämställdhet oavsett om det är det lilla kvarteret eller hela tätorten som är föremål för planering, oavsett om det är oexploaterad mark som ska tas i anspråk eller den byggda miljön som är i fokus. Bussresenärerna kan bestå såväl av yrkesverksamma inom olika områden och av skolungdomar, pensionärer och allmänhet. En busstur kan också vara en möjlighet för människor med funktionsnedsättning att på plats delta i dialogen om den offentliga miljön.

Guidad busstur lyfte frågan om jämställdhet

Umeå kommun bjöd på en bussresa med jämställdhetsfokus, där bland andra flera politiker deltog. Under resan gjordes stopp på ett antal verksamheter där de anställda fick berätta om det förändringsarbete som pågick.

– Resan var ett annat sätt att synliggöra konsekvenserna av kvinnor och mäns olika livsvillkor, säger Helene Brewer, jämställdhetsstrateg i Umeå kommun.

Det var i november 2009 som "Guidad busstur i det könade landskapet Umeå" genomfördes.

– Vi hade en konferens för att lyfta fram tjugo års jämställdhetsarbete i kommunen. På premiärturen hade vi bland annat en grupp politiker som följde med. De fick besöka fyra olika verksamheter, där personalen själva berättade om det förändringsarbete som pågick.

– Det som är bra med aktiviteten är att resenärerna får se livsvillkor i vardagen och hur vi påverkas av stadens utformning, och vad det får för konsekvenser beroende på vad vi har för kön, berättar Helene Brewer.

I Umeå stannade bussen till för längre besök vid ett parkeringshus, en förskola, en samverkansplats för mäns våld mot kvinnor, samt vid en av de skolrestauranger som arbetat med att bryta den könssegregerade arbetsmarknaden.

– När man reser runt med buss lyfter man olika frågor som handlar om resursfördelning i staden och jämställdhet, och synliggör det. Vid de olika stoppen har resenärerna en möjlighet att fördjupa sig i olika verksamheter. Sedan är det positivt att det är personalen själva som har jobbat med det som berättar, och inte någon expert, säger Helene Brewer.

Positiva reaktioner

Kommunen fick väldigt positiva reaktioner på sitt initiativ.

– Vi körde två fulla bussar, och var även tvungna att tacka nej till en del intresserade, berättar hon.

Politikerna som deltog blev inspirerade och fick idéer att arbeta vidare med.

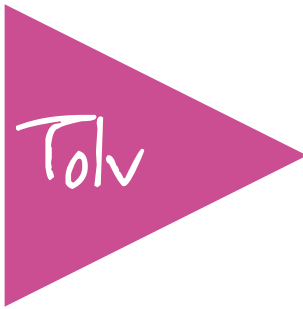
– Det gav dem inspiration som kan leda till politiska beslut, som i sin tur kan leda till förändring. Därmed är bussresan en del i en process och ett långsiktigt förändringsarbete, säger Helene Brewer.

Hur följer ni upp arbetet?

– Jag ser detta som en del i programmet för kulturhuvudstadsatsning 2014; att ha guideade turer för allmänheten i den här frågan.

Behållningen av att genomföra en guidad busstur ur ett jämställdhetsperspektiv anser Helene Brewer vara att deltagarna fick upp ögonen för saker som de kanske inte hade tänkt på tidigare i staden i vardagslivet.

– Och att vi började fundera över hur vi påverkas av det, säger hon avslutningsvis.

Designdialog som utgångspunkt för samtal

Designdialogen utvecklades av Peter Fröst som är adjungerad professor i vårdbyggnad på Chalmers Tekniska Högskola. Enligt Fröst (2004) lämpar sig metoden för stadsutvecklings- och visionsarbete, översikts- och detaljplanearbete, utformning av offentliga platser, trygghetsplanering och ljusplanering. Det är ett analys- och visionsarbete med bäring på trygghet och jämställdhet som grundar sig på ett antal workshops, med olika innehåll, ledda av en processledare. Deltagarna levererar visioner under varje workshop. En planerare bearbetar visionerna mellan varje workshop och tar fram skissförslag. På så sätt byggs kunskap successivt upp och resulterar i ett planeringsunderlag.

Arbeta tillsammans

Designdialog är en metod som passar kvinnor som män, unga som gamla, personer med funktionsnedsättning, olika etniska grupper och så vidare. Metoden bygger på ömsesidigt utbyte av information om, historik kring och upplevelser av platser mellan deltagarna och dig som planerare. Allt detta sker i ett tidigt planeringsskede. Designdialogen används för att visa och förstå problem, identifiera behov och sedan arbeta fram mål, förändringar och lösningar tillsammans med användarna av platserna. Designprocessen ger oftast platsspecifika svar från den grupp av människor som vistats på platsen. Detta ger ett breddat planeringsunderlag som utgår från deras synvinkel. I och med att en dialog mellan dig som planerar och de som bor, vistas och är verksamma på platsen påbörjas kan detta

i förlängningen leda till att du kan skapa planeringsalternativ. Men tänk på att du behöver göra designmötena lockande och tillgängliga för att de ska tilltala alla samhällsgrupper.

Det är viktigt att processledaren på ett engagerat och positivt sätt arbetar med bilder. Kanske anlitar du någon enbart för den uppgiften.

Stegvis process med möten

Designdialogen utgår från ett odefinierbart problem där det är relativt oklart vad som ska uppnås. Problemformuleringarna är ofta komplexa, men lösningar växer fram successivt. Om trygghetsproblem är det som upplevs som kännetecknande i området så kommer det fram under processens gång. Det designmässiga arbetssättet innebär att du prövar och undersöker något för att därefter reflektera över resultatet av undersökningen och testa alternativa lösningar. Det är en stegvis arbetsprocess där den slutgiltiga lösningen är den som anses bäst just då utifrån givna förutsättningar.

Tillvägagångssättet är aktiviteter som till exempel vandringar, workshops, designspel och arbetsböcker med verktyg som blädderblock, spelbrickor, spelplaner och skisspapper. Utmärkande i detta designarbetsätt är att resultatet oftast visas i form av någon skiss, modell eller visualisering.

Lustfylld dialog om trygghet

Medborgardialogen i Kävlinge kommun visade på att det finns skillnader mellan könen och olika ålderskategorier när det gäller upplevelsen av trygghet. Kvinnor och män upplever ungefär samma platser som otrygga, men uttrycker sig lite olika. Kvinnor uttryckte fler aspekter av otrygghet medan männen i högre grad pratade om säkerhet och trafik.

Efter att ha gått ut och bjudit in allmänheten via annonser, affischer och skolor, genomfördes en trygghetsvandring i Kävlinge centrum. Kvinnor delades in i en grupp och män i en annan grupp.

– Vi uppmanade dem att reflektera över trygghet och otrygghet längs sträckan vi gick, säger Kani Abu-Bakr, landskapsarkitekt vid Sweco i Malmö, som tillsammans med kollegorna Jennie Fagerström och Johanna Eriksson arrangerat vandringarna och efterföljande workshops, på uppdrag av kommunen och med pengar från Boverket och länsstyrelsen.

Efter vandringen samlades deltagarna för att individuellt berätta om sina intryck inför alla deltagare. Vid nästa workshoptillfälle delades deltagarna in i mindre grupper för att se om det förekom skillnader inom gruppen kvinnor och män. Deltagarna fick ta fram kreativa idéer kring förbättringar. Förutom allmänheten deltog även representanter från kommunen.

- Vi delade upp deltagarna i kategorierna tonåringar, småbarnsföräldrar, mitt i livet och seniorer, säger Mikael Andersson, gatuchof i Kävlinge kommun som varit projektledare för projektet.

Deltagarna fick sedan klippa och klistra, och på så sätt föra en lustfylld dialog om trygghets- och jämställdhetsfrågor.

– Grupperna tilldelades askar med olika spelbrickor, samt kartunderlag där deltagarna fick markera och kommunicera förändringar och idéer, berättar Kani Abu-Bakr. På så sätt fördes en lustfylld dialog om trygghetsfrågor.

Den tredje och sista gången som deltagarna träffades presenterades idéerna i ett konkret skissförslag som Sweco tagit fram.

– Den skissen jobbar vi nu på att förverkliga. Vi har två olika platser som vi tittar på. Det är dels en gång- och cykeltunnel där vi jobbar med belysning, slänter och planteringar. Sedan har vi ett gång- och cykelstråk som vi gör om i enlighet med de tankegångar som kom fram, berättar Mikael Andersson.

Vilken lärdom drog ni av projektet?

– Vi fick ett mycket bra medborgarinflytande trots att det är svårt att engagera folk. Det går inte att styra vilka som är med när man går ut och bjuder in brett och tar dessutom tid, men fördelarna väger upp. Vi fick fram kreativa idéer på ett enkelt sätt, säger Mikael Andersson.

Vad tror du att deltagarna tyckte om arbetssättet?

– Jag uppfattade det som att de flesta tyckte att det var jätteroligt, och att de fick se att det blir verklighet av deras idéer.

Mer om projektet och dess slutsatser kan man läsa i den rapport som sammanställdes av Sweco. Rapporten heter "Trygghet i Kävlinge centrum".

Lästips

Designdialoger i tidiga skeden – arbetssätt och verktyg för kundengagerad arbetsplatsutformning,
Peter Fröst

På webben

www.issuu.com/swecoarchitectsmalmo
Här finner du information om designdialogen

Tretton

Tillsammans i dialog för en gemensam vision – charette

Charette som metod i planeringssammanhang innebär att i kreativ samverkan nå samsyn. Benämningen på metoden symboliserar just det intensiva och kreativa arbetet som föregår ett planförslag. Metoden hämtar inspiration från olika teorier som bland annat konflikt-hantering, förhandlingsteori och konsensusuppbyg-gande med insikt om att ett planeringsförslag inte kan tillfredställa alla.

Korta fakta

Ordet charette betyder liten kärra på franska och syftar på de små kärror som användes vid studenters slutinlämningar på Ecole des Beaux-Arts i Paris. När kärrorna åkte runt på skolan och samlade in projekt följde studenterna dem ofta runt för att hinna lägga sista handen vid sina arbeten.

Uppbyggnad

Charette är ett möte som är uppbyggt i tre delar; kritik, vision och mål. Att starta en dialog tidigt i planprocessen utifrån ett tydligt beskrivet syfte kan underlätta eftersom deltagarna då inte har några favoritförslag att låsa sig vid. Istället för att diskutera färdiga planförslag så får deltagarna redovisa sina synpunkter och intressen.

Det här är en process där det är viktigt att alla ger och tar. Den kan ses som ett ömsesidigt lärande och förhoppningsvis skapas kreativitet vid mötena som därefter leder till bra alternativa planförslag som du som planerare sedan tar fram till politikerna. Vitsen är att se den gemensamma nyttan av att tillsammans lämna förslag som det går att fatta beslut utifrån. Charette tar sin utgångspunkt i de dolda eller öppna motsättningar som finns i planarbetet. Ta för vana att alltid ha med trygghets- och jämställdhetsaspekterna vid dessa tillfällen.

Charette genomförs under en kort och koncentrerad tid, exempelvis under två till tre dagar. Den kan ledas av en planerare som inte arbetar med den aktuella planeringsfrågan eller någon annan utan egna intressen i sakfrågan. För att öka medvetenheten och inspelen om jämställdhetsfrågorna är det fördelaktigt om en sakkunnig i jämställdhet deltar.

Charette inleds med ett öppet möte där olika deltagare, både yrkesverksamma och allmänhet, presenterar sin syn på planeringsuppgiften och eventuella problem. Utifrån förutbestämda ramar kan charetten handla om ett större tema eller en komplex planeringsfråga. Denna metod passar därför bäst för översiktlig planering eller omfattande detaljplanering. Processen fortsätter därefter med växelvis arbete i olika arbetslag och stormöten där olika lösningar tas fram som därefter presenteras för alla.

Sammansättningen av arbetsgrupperna är viktig. Om de ska vara könsuppdelade eller inte behöver avgöras från fall till fall. Kanske kommer kvinnornas synpunkter tydligare fram i en arbetsgrupp bestående enbart av kvinnor medan de försvinner i en blandad grupp. Men det behöver inte vara så. Du får prova dig fram och känna av vad som kan vara bäst utifrån givna förutsättningar.

Det slutgiltiga planalternativet bör vara något som alla deltagare kan ställa sig bakom och så pass konkret att det kan användas i det fortsatta planeringsarbetet. Det ska också tydligt visa vad man önskar uppnå samt hur detta ska finansieras. Det viktiga är att charetten är en del av planarbetet och inte något som ersätter planprocessen.

Några former av möten redovisas i denna skrift under särskilda benämningar som till exempel designdialog, charette och intervju. Det finns många metoder för att mötas och samtala, några exempel är open space, opera, berättarcaf er och workshops. Välj det som passar dig, det som passar till den planeringsuppgift som ska l sas och se till att ha ett brett deltagande av kvinnor, män, flickor och pojkar från alla grupper och åldrar.

G r det också tydligt för dem som bjuds in vad det  r som de bjuds in till. Fundera över hur du som planerare använder språket. Vet alla vad en workshop  r? Det kanske är enklare att säga att det  r ett möte som ska anordnas. Vilken form mötet sedan  r i kan förklaras på inbjudan eller vid själva mötet. Förbered alla praktiska detaljer.  r mötesrummet tillgängligt för alla? Fungerar h rslingan, g r det att komma in med en rullstol och finns det en handikaptoalett? Har lokalen tillräcklig belysning och god akustik? Tänk också på hur du m ter deltagarna så att alla känner sig välkomna.

Det  r en demokratisk rättighet att få vara med och påverka miljön. M t kvinnor, män, flickor och pojkar där de befinner sig, till exempel i köpcentrum, på byn, i skolor och på arbetsplatser. Du kan vilja bjuda på kaffe till frågestunden eller varför inte en biobiljett som tack för svaret. Sök upp yrkeskategorier som har koppling till trygghets- och jämställdhetsfrågor. Vad har polisen, taxichauffören, fritidsledaren, socionomen, brevbäraren, hemtjänstpersonalen, fastighetsskötaren och personalen på bensinstationen för synpunkter kring trygghetsfrågor? Ta även gärna hjälp av Internet. Kanske  r sociala medier ett sätt att sprida information om möten. Eller m t människorna direkt på webbplatserna. Här kan du nå grupper som du som planerare vanligtvis har svårt att få med i planeringsprocessen.

Unga i ärligt samtal om sin vardagsmiljö

I projektet Ungas röster om Tryggt och jämnt har ABF Södra Småland försökt nå ut till ungdomar i mindre samhällen för att få höra deras åsikter om trygghet och jämställdhet.

– Det har varit svårt att nå ut till ungdomarna, och få dem att engagera sig. Därför har jag delat ut enkäterna på skoltid och lagt diskussionerna med eleverna på rasterna, säger Lina Eskilsson, projektledare för Ungas röster om Tryggt och jämnt.

Att nå de unga i planeringsprocessen visade sig dock inte vara det allra enklaste. Det var dålig uppslutning till de aktiviteter och workshops som ABF i Småland anordnade.

– Jag kom fram till att det bästa sättet att nå dem var i deras vardagsmiljö, nämligen skolan. Sedan har jag inte lyckats att nå alla 14 orter som jag har arbetat på eftersom det inte finns en gymnasieskola eller högstadieskola på alla orter, säger Lina Eskilsson.

Syftet med projektet är att få ungdomar i åldern 14–26 år att berätta hur de upplever tryggheten i sina områden eller orter, och vad de vill ändra på.

– Överlag är det inte många som känner sig otrygga på orten där de bor. Det är små samhällen som jag har genomfört undersökningen i. Men det som ungdomarna tar upp som en otrygghetsfaktor är när de går ensamma och möter ett gäng. Då kan de känna sig otrygga, berättar Lina Eskilsson.

Hon har även haft kontakt med ungdomar via Facebook, och så har hon delat ut enkäter. Totalt har hon fått in 600 enkätsvar. Ungdomarna fick bland annat svara på frågor som "tycker du att skolan är en trygg plats?", "är skolan en jämställd plats?" och "finns det otrygghet på skolan?".

– Det är flera som har uppgett att de känner sig otrygga på rasterna. Det förekommer öppen mobbing på skolorna där bland annat ett helt gäng går emot ett annat gäng, fortsätter Lina Eskilsson.

Den lärdom hon har dragit av projektet är att man inte ska jobba med för många orter samtidigt, och utmaningen har varit att få ungdomarna att ta sig tid för projektet.

– Fördelen är att jag har fått ett helt annat perspektiv på trygghet och jämställdhet. Respekten försvinner mer och mer gentemot lärare och andra elever på skolan. Varför det är så vet jag inte, säger Lina Eskilsson.

Vilka framgångsfaktorer går det att peka på med metoden?

– Att jag har lärt mig att diskutera på ett enkelt språk med ungdomarna. De är ärliga när man får chansen att öppna en dialog med dem. De döljer inte att det finns fel i skolmiljön i dag, snarare vill de lyfta fram dem och göra något åt dem, säger Lina Eskilsson.

Ungdomarnas kommentarer och svar, kommer att bli en sammanställning som ska överlämnas till politikerna.

Skolan viktig kontakt för att få med unga i planeringsprocessen

I Lindesbergs kommun involverades unga kvinnor i gymnasieålder till att delta i samhällsplaneringen. – Vi träffade dem i samband med skolan, och de uppskattade mötet och att sitta och prata, säger Monika Persson, projektledare för projektet Unga kvinnors trygghet i norra Örebro.

Det kan vara svårt att få med de unga i planeringsprocessen, och att hitta möten med ungdomarna.

– Vi kom fram till att det bästa var att träffa dem i samband med skolan. Vi skickade över informationsmaterial kring olika byggplansprojekt som var på gång. Sedan träffade vi dem i workshops, och arbetade med kartor och papper. Jag tror att det blev mer dynamiskt än om vi hade suttit vid en dator, säger Monika Persson.

Det anordnades också fokusgrupper där det förutsättningslöst diskuterades vad som kunde göras bättre för att öka tryggheten för tjejer. Gruppernas samtal var inte avgränsade till det fysiska området utan tog även upp andra orsaker till otrygghet. Ett ämne som återkom var att våga berätta för någon och tas på allvar om man utsätts för en våldtäkt.

– Grupperna som deltog representerade olika inriktningar på gymnasiet. Vi hade även med nyanlända invandartjejer, och försökte få en bredd på det hela, säger Monika Persson.

Bredare diskussion

De unga kvinnorna bjöds även in att svara på en webbenkät.

– De fick först svara på frågan "vad är trygghet?". Vi ville undvika att definiera trygghet åt dem eftersom det är ett så vitt begrepp, säger Monika Persson.

Kvinnorna tyckte att det var roligt att få vara med och diskutera, och även planerarna tyckte att det var positivt.

– Ja, det var i alla fall det intrycket jag fick. Diskussionen blir bredare, och man kommer in på fler infallsvinklar än vad planerarna gör när de sitter själva.

Vad drog ni för lärdom av arbetet?

– Jag hoppas att man inte glömmer bort att se kvinnors otrygghet ur ett vidare perspektiv. Det behöver exempelvis ses ur ett jämställdhetsperspektiv, där man frågar sig om det finns andra problem som orsakar att det inte är jämställt – att inte ensidigt fokusera på tjejerna, säger Monika Persson.

Som framgångsfaktorer ser hon kontakten med skolan, och att både fysiska planerare och en folkhälsovetare varit involverade i projektet.

Vad har deltagarna fått för feedback?

– Projektet är inte avslutat än, men tanken är att vi ska presentera underlaget för beslutsfattarna. Vi har hela tiden berättat för de unga kvinnorna vad det handlar om, vad underlaget ska användas till, hur en planprocess fungerar och hur man kan tänka sig att detta material kommer att inkluderas, säger Monika Persson.

Rumsintegrationsanalys – Space Syntax som digital metod

Space Syntax-analys är en så kallad rumsintegrationsanalys där de grundläggande relationerna mellan utformningen av miljön och det liv människor lever analyseras och illustreras med färggraderingar av stråk på kartor. Det är ett sätt att se tekniskt på ett område där mjuka värden som trygghet och jämställdhet ändå kan ingå.

Genomströmning av människor är avgörande för trygghet

Metoden bygger på erfarenheten att ökad genomströmning av människor i ett område kan leda till att antalet brott minskar. Att ödslighet och brist på allmän social kontroll ökar brottsligheten är en teori som Bill Hillier introducerade och som kallas för Space Syntax. Stråk som befolkas upplevs generellt som tryggare, därför spelar mängden människor i rörelse roll för upplevelsen av trygghet. Därför har utformningen av orten betydelse för vilken grad av trygghet vi upplever (Spacescape, 2010).

Tillgängligheten avgör hur människor rör sig och styrs av faktorer som gångavstånd, orienterbarhet, trygghet, trafiksäkerhet och offentlighet. Människor går sällan längre än 1 km till målpunkter och det är siktlinjen som avgör hur vi rör oss (Spacescape, 2010). Om miljöerna består av en blandning av verksamheter, boende och service så är sannolikheten högre att människor under stora delar av dygnet rör sig där än i de miljöer

Illustrationen visar space syntax som idé. En verklig analys faller ut mer som en digital stiliserad karta av staden.

som enbart består av en kategori. Vilken blandning som är bäst finns inget tydligt svar på. Men att det finns stråk där människor möts och som sammanbinder verksamheter, boende och service har en avgörande betydelse för uppfattningen av trygghet i området. Med en Space Syntax-analys får du som planerare svar på hur väl områden är sammanlänkade. Platser som befolkas av gående är främst avgörande men även cyklister och bilister gör att upplevelsen av trygghet på platsen ökar. Men det behövs separata modeller för gående och olika trafikslag eftersom dessa inte har samma tillgänglighet till gatu- och gångstråken och eftersom att deras omland är olika.

Avgörande egenskaper i miljön som gör att människor rör sig där:

- Exploateringstalet – påverkar mängden människor på en plats
- Blandningen av funktioner som medför att området befolkas av olika kategorier av människor under många av dygnets timmar
- Stråkens mönster, vilket påverkar spridningen av människor

Något ytterligare som påverkar resultatet i Space Syntax-analysen är hur entréerna är lokaliserade i förhållande till stråken. Människor upplever husfasader med entréer som vänder sig mot gatan som mer trygga än fasader utan entréer. Ytor, så kallade mellanrum, som är svåra att definiera som privata eller allmänna leder också till otrygghetskänslor. Vidare finns också privata platser som människor uppfattar som allmänna och allmänna platser som tagits i besittning och betraktas som privatiserade. Tydlighet skapar trygghet, vilket är viktigt att tänka på när du planerar. Själva Space Syntax-analysen kan nyttjas som planeringsunderlag såväl i översiktlig planering som i detaljplanering i den byggda miljön.

Det digitala i metoden

Space Syntax-analysen kan visualiseras digitalt och program och tjänster finns att köpa. Analysen kan genomföras med program som är förenliga med GIS-program. Detta gör det möjligt att sammanställa analysen med andra planeringsunderlag i GIS.

Metoden utgår från en kartbild av ett område där stråk återges med linjer färgade utifrån hur människor vistas och förflyttar sig där. I den digitala kartan markeras stråken med färgerna rött, gult, grönt och blått. Rött anger högst rörlighet och blått visar de minst integrerade stråken.

Metoden är ett hjälpmedel för dig som planerare att förstå möjligheterna i ett område eller få en uppfattning om vad ett planförslag kan ge för konsekvenser ur ett trygghetsperspektiv. Hur får du som planerar då med ett jämställdhetsperspektiv i modellen? Jo, analysen kan varieras efter vad du efterfrågar. Förutsättningen är tillgång till geografiska data som kan analyseras. Det underlaget finns oftast hos kommunen eller på SCB. Du som planerare kan även kombinera Space Syntax-analysen med någon annan metod som till exempel intervju eller enkät för att studera eventuella könsskillnader.

Korta fakta

Vill du veta mer om Space Syntax så finns det företag som specialiserat sig på metoden. På Kungliga tekniska högskolan, KTH bedrivs dessutom forskning i Space Syntax.

Lär känna din ort – ortsanalys som planeringsunderlag

Ortsanalysen är främst en lokal process som kan ge en samlad uppfattning om platsen, livsmiljön och förhållandet till omgivningen. Där är begrepp som trygghet och jämställdhet relevanta att analysera. En metod för ortsanalys beskrivs i Boverkets rapport *Lär känna din ort – metoder att analysera orter och stadsdelar* (Boverket, 2006).

Det finns inte någon specifik metod för att ta fram ortsanalysen. Tillvägagångssättet och innehållet bestäms utifrån planuppdraget och resulterar i en inriktning utifrån ett förutbestämt tema, som till exempel trygghet ur ett jämställdhetsperspektiv, eller en mer generell ortsanalys som spänner över flera olika inriktningar. För att få ett helhetsperspektiv behöver du ändå göra en viss uppdelning av arbetet. Först analyseras olika teman var för sig, därefter deras inbördes förhållanden. Slutligen läggs de olika delarna samman så att helheten blir tydlig. Ortsanalysen ger en översikt och sammanställning av baskunskaper som du som planerare behöver för att kunna förstå en plats. Analysen kan utgöra ett planeringsunderlag för översiktlig planering och detaljplanering samt för exploatering och förvaltning.

Förarbetet och processledarens roll är viktig

Förberedelsen inför arbetet med ortsanalysen är viktig för att fånga upp de kvinnor, män, flickor och pojkar som är berörda. Arbetet bygger på att de som bor, verkar eller vistas på orten delar med sig av sina upple-

velser och erfarenheter av hur orten ser ut. Dialogerna behöver vara konstruktiva och åsikterna tas väl om hand för att utbytet mellan deltagarna och processledaren ska ge resultat.

En ortsanalys består av olika skeden

Ortsanalysens hela process är indelad i fyra skeden: förstudie, fördjupning, integrering och förslag. I ortsanalysen lyfts viktiga teman fram för diskussion. I framförallt analysen av livsmiljön finns utrymme att inrikta processen på trygghets- och jämställdhetsfrågor i ett tidigt skede. Det är också möjligt att specifikt fördjupa sig i dessa frågor eller enbart utgå från dem. Det är viktigt att fånga upp deltagarnas värderingar och önskemål för att få kunskap om de hinder, möjligheter, behov, problem, resurser och förhållningssätt som förknippas med orten.

Exempel på frågor som kan ställas:

- Vilka platser upplever kvinnor och män som trivsamma?
- Hur ser kvinnor, män, flickor eller pojkar på platsen?
- Hur är det att leva som ung och gammal i området?
- Finns det platser som kvinnor respektive män undviker att vistas på? Vilka? Varför? Hur kan det förändras?
- Är området lätt att orientera sig i och finns det rätt anpassad belysning och skyltning?
- Undviker man vissa platser vid vissa tider på dygnet och vid vissa årstider?

Flera olika metoder kan användas för att genomföra en ortsanalys. Charette, open space, tidsgeografi, enkäter är alla exempel på metoder som kan användas. Dessa presenteras separat i denna skrift men det finns många fler metoder att utgå ifrån för din ortsanalys.

Lästips

Lär känna din ort! – metoder att analysera orter och stadsdelar, Boverket

Ortsanalys en metod att få nya svar

När en fördjupning av översiktsplanen skulle göras över Hedemora tätort, använde man sig av ortsanalys som metod.

– När man anordnar vanliga samråd kommer de som brukar komma. Nu nådde vi även andra, säger Michael Bergman, före detta stadsarkitekt i Hedemora kommun och projektledare för ortsanalysen.

För att nå alla grupper i samhället, åkte de ansvariga för projektet ut och mötte människorna där de fanns.

– Vi gjorde djupintervjuer med olika grupper som vi handplockade. Vi åkte ut till två förskolor och pratade med föräldrar och barn, vi träffade Hedemora bevakning, som är en ideell förening som patrullerar ute i staden nattetid, vi mötte invandrare, homosexuella, förståndshandikappade och en kvinnogrupp, säger Michael Bergman.

Resultatet blev att de fick fram en massa synpunkter och åsikter som inte alltid stämde överens med den bild av Hedemora som politikerna ville återge.

– Män i övre medelåldern ville ha ett nytt parkeringshus i staden, och det var det som politikerna lyssnade på eftersom de var i samma åldersgrupp. Planerarna hade dessutom läst igenom ett antal ortsanalyser, och de var koncentrerade till att handla om bebyggelse. Analysen av orten som livsmiljö var ganska kort, fortsätter Michael Bergman.

Dåligt medborgarinflytande

Av de synpunkter som kom in framgick att stora grupper stod utanför samhället, stadens identitet var oklar, medborgarinflytandet var dåligt, på kvällarna fanns det inget stadsliv att tala om och det var mycket biltrafik.

Inte heller efterfrågades ett nytt p-hus av vare sig de intervjuade kvinnorna eller männen. I stället ville man ha fler mötesplatser inomhus och utomhus.

– Vi ställde oss utanför Systembolaget med två kartor, där förbipasserande fick markera ut otrygga platser och omtyckta platser på kartor med hjälp av nålar. Sedan fick de färgade pluppar kopplade till ett antal frågor, att placera på plus och minus. Där gjorde vi en uppdelning i kön och ålder. Ett ställe där flera kände en otrygghet var centrum, även om det var populärt att visats där.

Lärdomen för de som arbetade med översiktsplanen i Hedemora är att det var roligt att jobba med ortsanalys som planeringsmetod.

– Man måste ut och prata med folk. Det går inte att bara sitta på kontoret och planera, säger Michael Bergman.

Nackdelar med metoden?

– Den tar mycket tid, och det krävs resurser. Man får en ganska grovhuggen bild av situationen. Hos oss visade det sig att en hel del politiker visste om hur det såg ut, men de hade tendenser att förtränga det.

Vad tycker flickor och pojkar – barnkartor i GIS

Vissa grupperns uppfattningar och upplevelser synliggörs sällan när det forskas om rädsla och geografi, bland annat barnens. Barn är en grupp som ofta får uppmaningar om att vara försiktiga på vissa platser och att inte tala med främlingar. De begränsas därför i sitt handlingsutrymme och kan uppleva platser som otrygga bara för att någon säger att det är så.

En del av flickors och pojkars skolgång

Metoden barnkartor i GIS har som syfte att ta del av ungas upplevelser och uppfattningar om utemiljön och att notera vad de önskar ändra på. Metoden används i skolan och resultatet visar barnens synpunkter på specifika platser mellan bostad och skola. Att låta skolan arbeta med metoden har ansetts lämpligt eftersom skolan oftast är en stabil miljö och en institution som i sig själv kan uppleva nytta och behov av att ta del av elevernas uppfattningar om sin närmiljö. Kartläsning och demokrati är ju också ämnen som skolan undervisar i och skolan har dessutom ett delansvar för elevernas skolväg och närmiljö. Genom att nyttja Barnkartor i GIS lär sig barnen att använda och hitta i digitala kartor och att uttrycka synpunkter i samhällsfrågor.

Detta begränsar naturligtvis inte användningsområdena. Metoden kan tillämpas även i andra sammanhang som till exempel i idrotts- och bostadsrättsföreningar eller i andra organisationer som arbetar med närmiljön för unga. Du kan också utveckla könskodade GIS-kartor för vuxna.

Korta fakta

Metoden barnkartor i GIS har tagits fram av Ulla Berglund och Kerstin Nordin på Sveriges Lantbruksuniversitet, SLU, i Uppsala. Att använda barnkartor kan vara ett sätt att få med barnperspektivet i planeringen i överensstämmelse med FN:s barnkonvention.

Ett digitalt planeringsunderlag

Metoden går ut på att olika upplevelser på platser markeras på en digital karta med ritverktyg. Samtidigt besvarar barnen en enkelt utformad enkät om kartans markerade platser. Informationen från enkäten kopplas till kartan för lagring och bearbetning i GIS. Lärarna deltar också i undersökningen för att komplettera barnens redovisning. I dagsläget är applikationen inte utformad så att läraren anger kön, vilket vore av värde vid den efterföljande analysen.

Tänk på

Ta för vana att i ett tidigt skede informera barnens föräldrar om vad som ska hända. Detta för att ge dem möjlighet att avgöra om deras barn ska delta eller ej.

Syftet har för SLU varit att ta fram en metod som är snabb och lätt att använda samtidigt som den ger ett bra planeringsunderlag. Det kan jämföras med annat GIS-underlag som således breddas med ett barnperspektiv. Planeringsunderlaget passar olika skeden av planeringen, såväl översiktlig som detaljplanering och även för skötsel och underhåll. Metoden kan också vara en tillgång när särskilda problem, som till exempel trafiksäkerhets- och trivselfrågor, behöver åtgärdas.

De kunskaper som behövs hos dem som leder undersökning är, förutom grundläggande GIS-färdigheter, också förmågan att kommunicera med flickor och pojkar och att analysera planeringsunderlaget utifrån kunskaper om jämställdhet.

Tillvägagångssätt

Inför det digitala arbetet har man ett förberedande möte. Där informeras flickorna och pojkarna om vad som kommer att hända, man diskuterar vad en karta är och de uppmanas att börja tänka på platser och vägar som är viktiga för dem. På det förberedande mötet är det också viktigt att informera om vad resultatet ska användas till, att alla upplevda problem kanske inte går att hantera eller att det kan ta tid att uppfylla deras önskemål. För att förbereda barnen på frågor kring

utemiljön rekommenderar SLU att man låter barnen göra mentala kartor, kartor ur minnet av platser, under det inledande mötet.

De digitala enkätfrågorna kan vara anpassade efter ett särskilt tema som till exempel trygghet eller till ett särskilt uppdrag som till exempel trafiksäkerhet. Hur informationen därefter presenteras kan variera, det kan styras av ditt behov eller av vilket GIS-program som du använder.

Gå vidare

Metodarbetet kan fördjupas om så önskas genom en uppföljning med till exempel intervjuer eller vandringar i området som förtydligar innebörden av de digitala svarsalternativen. Att samtidigt fotografera ger bra dokumentation åt undersökningarna. Resultatet kan också illustreras med diagram och jämföras med liknande undersökningar som har genomförts i andra områden. Barnkartor i GIS kan också komplettera en ortsanalys eller en barnkonsekvensanalys.

Det är viktigt med återkoppling efteråt så att barn och lärare får ta del av de resultat som kommer fram. Återkopplingen kan ske i form av en rapport eller ett möte där samtal hålls om resultaten.

På webben

<http://barngis.slu.se/>

Här hittar du information om barnkartor i GIS, exempelvis rapporterna:

Guide till Barnkartor i GIS – ett verktyg för barns inflytande i stads- och trafikplanering, SLU

Plats att växa, Täby kommun

Via www.movium.slu.se hittar du rapporten: *Barnkartor i GIS – ett verktyg för barns inflytande i planeringen, Gröna Fakta*

Digitala kartor visar barnens synpunkter

– En jättestor fördel med metoden är att man får in data direkt i planerarnas datorer. Planerarna jobbar mot en GIS-databas, och det är lika lätt att klicka upp barnens synpunkter som att klicka upp information om en VA-ledning, säger Anna Sääf, landskapsarkitekt i Täby kommun.

Metoden barnkartor i GIS, är framtagen av två forskare vid Statens lantbruksuniversitet, SLU.

– Vi hade genomfört en lek- och aktivitetsutredning, där vi dels hade varit och tittat på plats och dels gjort frågeformulär på nätet. Vi hade avgränsat utredningen till lekplatserna, säger Anna Sääf.

Kommunen fick in flera svar, men det var mest föräldrar som hade svarat. Nu ville man få in barnens synpunkter också. Täby anmälde sig som testkommun för barnkartor i GIS.

– Vi började i tre stadsdelar där projektet trygghetsarbete/förankringsarbete föll väl ut. Då tog vi alla andra stadsdelar också. Vi tog kontakt med skolorna, och skickade ut brev till föräldrarna om att vi tänkte göra det här med barnen/ungdomarna, berättar Anna Sääf.

Undersökningen genomfördes lite olika, beroende på skolelevnas ålder.

– Med niorna hade vi en kort introduktion med datorövningar, medan i årskurs 5 fick eleverna rita mentala kartor över sin skolväg. De fick rita på papper den bilden de bar inom sig, inte hur det faktiskt ser ut. Sedan fick de sätta ut symboler på sin favoritplats, och även på platser de tyckte var otäcka eller besvärliga, fortsätter Anna Sääf.

Kloka synpunkter

Eleverna i årskurs 9 fick gå omkring i stadsdelen de bodde i, och peka på problem eller otrygga platser.

– Vi fick in många kloka synpunkter. Ofta var det små konkreta saker som går att åtgärda relativt lätt. Det kunde vara att en bänk var trasig, eller att gräset klipptes för sällan.

Den största fördelen med metoden tycker Anna Sääf är att man får en ritad karta i datorn med utmarkerade platser.

– Vill man exempelvis veta vilka platser flickor i årskurs 5 brukar vistas på, så kan man klicka fram det. Det går att få fram otroligt spännande saker. Nackdelen är att det blir enormt mycket data att hantera, säger hon.

Svårigheten med projektet var att få tid i elevernas schema. Skillnaderna i resultat för pojkar och flickor var inte så stora.

– Tjejerna var mer otrygga, och hade ett allmänt förhållningssätt och tyckte att det var otäckt att gå ut på kvällen. Killarnas otrygghet gällde mer vissa platser.

Täby kommun kommer troligen att använda metoden igen.

– Ja, vi pratade om att vi borde uppdatera materialet om ett tag. De här barnen kan bara tala för sig, säger Anna Sääf.

Skildra flickors och pojkars åsikter – barnkonsekvensanalys

Var finns underlag om barn?

Barnkonsekvensanalyser används för att kartlägga barns och ungas rörelser, behov och uppfattningar om närområdet. Metoden används inom samhällsplanering och ger en bra analys av flickors och pojkars närmiljö. Barnombudsmannen har tagit fram en modell för värderingsunderlag inför att en barnkonsekvensanalys kan genomföras. Denna modell kan du anpassa så att den stämmer in i ditt planeringsuppdrag och din organisation.

För att genomföra analysen behövs kunskap om flickors och pojkars rörelsemönster och målpunkter inom ett område. För att du ska få kunskap om det kan du använda någon av de metoder som nämns i skriften, till exempel enkäter, intervjuer, vandringar och barnkartor i GIS. Skolan är en bra plats att genomföra undersökningar på och polisen, fritidsledaren, föräldrarna etcetera har förmodligen värdefull kunskap om flickors och pojkars beteende i området. Du som planerare bör höra dig för hos lämpliga grupper.

Lästips

Unga är också medborgare – om barns och ungdomars inflytande i planeringen, Boverket

Trafikverket arbetar med barnkonsekvensanalyser i samhällsplanering. Ett tydligare jämställdhetsperspektiv, förslagsvis enligt nedan, kan läggas på deras föreslagna frågor (Vägverket, 2003).

- Vad gäller förslaget?
- Vad är syftet med förslaget?
- Vilka grunder finns för förslaget?
- Vilka flickor och pojkar berörs av förslaget?
- Hur använder flickor och pojkar området?
- Hur rör sig flickor och pojkar i området?
- Hur upplever flickor, pojkar, mammor och pappor och andra berörda situationen?
- Vilka problem finns i området?
- Hur förhåller sig förslaget till barns rättigheter?
- Vilka motstridiga respektive stödjande intressen kan finnas?
- Hur påverkar förslaget eller påverkas förslaget av andra faktorer?
- Hur har flickor och pojkar skaffat sig kunskap om förslaget?
- Vilka synpunkter har de berörda flickorna och pojkarna?
- Vilken hänsyn har tagits till de berörda flickornas och pojkarnas synpunkter?
- Vilka kompensande åtgärder behöver vidtas?
- Vilka kostnader kan förslaget medföra och för vem?

Varför ska flickor och pojkar delta i planeringen?

I den offentliga utredningen Barnets bästa i främsta rummet anges att *"en utgångspunkt i barnperspektivet är barndomens egenvärde. Barn är inte bihang till föräldrarna eller passiva mottagare av föräldrapåverkan. De är inte miniatyrupplagor av vuxna utan unika individer med egna behov. Barndomen ses således inte enbart som en förberedelse för vuxenlivet utan som en del av livet med ett värde i sig."* (SOU 1997:116, s. 138)

Du som planerar behöver därför sätta dig in i och ta reda på hur flickor och pojkar upplever situationer och eventuella förändringar. På så vis kan du dra nytta av de kunskaper som de, utifrån sina förutsättningar, har. Barn behöver helt enkelt bli lyssnade på och respekterade även om det är den vuxne som fattar det slutgiltiga beslutet (Vägverket, 2003).

Trafikverkets metod inkluderar kartläggning, beskrivning, analys av konsekvenser, prövning av åtgärder, redovisning och slutligen en utvärdering. Mycket i Trafikverkets arbete med barnkonsekvensanalyser handlar om trygghet, men då främst trygghet i form av trafiksäkerhet. Trafikmiljöer kan också upplevas som otrygga enbart på grund av deras utformning.

Genom att integrera barnkonsekvensanalyser i planprocessen kan du ta hänsyn till barn och unga i beslutsfattandet. Och om man använder ett jämställdhetsperspektiv på barnkonsekvensanalyser går det att skapa sig en uppfattning om hur olika platser fungerar och synliggöra skillnader och likheter mellan flickors och pojkars upplevelser. Likaså bör föräldrars och lärares uppfattningar utifrån kön framgå. Barnkonsekvensanalyser kanske passar den översiktliga planeringsnivån bäst, men det finns även detaljplaner och förvaltningsfrågor där flickors och pojkars upplevelser av platsen utgör ett utmärkt underlag. Som till exempel när skolan ska planläggas eller bostadsområdena förtätas så att den trivsamma eller den otrygga skogen försvinner. Det finns alltså all anledning att låta flickor och pojkar få säga sitt. Varför inte ta hjälp av till exempel lärarstudenter som studerar pedagogik och har praktik.

På webben

På www.barnombudsmannen.se hittar du allmän information om barns rättigheter, bland annat enligt FN:s barnkonvention.

www.trafikverket.se/privat/trafiksakerhet
Här finns information om barn i trafiken.

Lästips och referenslista

Lästips

Barnombudsmannen. Om barnkonventionen.

(Elektronisk). Tillgänglig: <http://www.barnombudsmannen.se/Adfinity.aspx?pageid=55>
(2010-07-19)

Berglund, Ulla & Nordin, Kerstin (2007). *Barnkartor i GIS: ett verktyg för barns inflytande i planeringen*. (Gröna Fakta 4/2007). (Elektronisk) Alnarp: Movium, SLU.

Tillgänglig: <http://www.movium.slu.se/medlem/dokument/GronaFakta/Fakta2007-4.pdf>
(2010-07-15)

Berglund, Ulla & Nordin, Kerstin (2010). *Guide till barnkartor i GIS: ett verktyg för barns inflytande i stads- och trafikplanering*. (Elektronisk) Uppsala: Institutionen för stad och land. (rapport nr. 1/2010). ISBN: 978-97-85735-19-8 Tillgänglig: http://www.sol.slu.se/publikationer/rapport_1_2010.pdf
(2010-07-19)

Boverket (2000). *Unga är också medborgare: om barns och ungdomars inflytande i planeringen*. Karlskrona: Boverket. ISBN 91-7147-595-8

Boverket (2006). *Lär känna din ort!: metoder att analysera orter och stadsdelar*. Karlskrona: Boverket. ISBN 91-7147-942-2

Boverket (2007). *Jämna steg. Checklista för jämställdhet i fysisk planering*. Boverket. (Uppl. 2). Karlskrona: Boverket. ISBN: 978-91-85751-04-4

Brå. Statistik. (Elektronisk) Tillgänglig: http://www.bra.se/extra/pod/?module_instance=4 (2010-09-02)

Friberg, Tora (1999). *Förflyttningar, en sammanhållande länk i vardagens organisation*. (KFB-rapport 1998:23). Stockholm: Kommunikationsforskningsberedningen (KFB)

Handisam (2009). Riktlinjer för tillgänglighet – Riv hindren. (Uppl. 2). (Elektronisk) Handisam Myndigheten för handikappolitiksamordning. Tillgänglig: <http://www.handisam.se/upload/Handisams%20filer/Rapporter/Riv%20hindren%202009.pdf> (2010-09-02)

Larsson, Anita., & Jalakas, Anne (2008). *Jämställdhet nästa: samhällsplanering ur ett jämställdhetsperspektiv*. Stockholm: SNS Förlag. ISBN: 978-91-85695-76-8

Laval, Suzanne de (1998). Gåtur – metod för utvärdering av detaljplaner. *Nordisk Arkitekturforskning*, nr 4. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.arkitekturanalys.se/ULdownload/gaturmetodforutvardering.pdf> (2010-07-14)

- Länsstyrelserna (2010) Ämnesområden/Jämställdhet. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.lansstyrelsen.se/lst/sv/amnen/Jamstalldhet/> (2010-07-15)
- Länsstyrelsen Dalarna (2001). *LIKA. En checklista för jämställd planering*. 2001:1. (Elektronisk) Falun: Länsstyrelsen Dalarna. Tillgänglig: <http://www.w.lst.se/upload/6028/LIKA.pdf> (2010-09-02)
- Polismyndigheten. Statistik. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.polisen.se/Aktuellt/Rapporter-och-publikationer/Statistik/> (2010-09-02)
- Polismyndigheten (2005). *Bo tryggt 05: handbok för brottsförebyggande och trygghetskapande i bostäder och bostadsområden*. (Elektronisk) Stockholm: Forsknings- och utvecklingsenheten, Polismyndigheten i Stockholms län. Tillgänglig: <http://www.botryggt.se/> (2010-07-15)
- Statistiska Centralbyrån (2010). *På tal om kvinnor och män. Lathund om jämställdhet 2010*. (Elektronisk) Örebro: SCB. Tillgänglig: http://www.scb.se/statistik/_publikationer/LE0201_2010A01_BR_X10BR1001.pdf (2010-09-02)
- Statistiska Centralbyrån (2004). *Könsuppdelad statistik. Ett nödvändigt medel för jämställdhetsanalys*. (CBM 2004:1). (Elektronisk) Örebro: SCB. Tillgänglig: http://www.scb.se/Statistik/OV/OV9999/2004A01/OV9999_2004A01_BR_X97OP0401.pdf (2010-09-02)
- Statens Folkhälsoinstitut. Statistik & Uppföljning. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.fhi.se/sv/Statistik-uppfoljning/> (2010-09-02)
- Statens Folkhälsoinstitut (2005). *Vägledning för hälsokonsekvensbedömningar – med fokus på social och miljömässig hållbarhet*. (r 2005:39). (Elektronisk) Stockholm: Statens Folkhälsoinstitut. Tillgänglig: <http://www.fhi.se/PageFiles/3329/r200539vhkbsvensk0511.pdf> (2010-09-02)
- Steffner, Lena (2009) *Värdering av stadsmiljöer: en metod att mäta upplevelse*. Avhandling. Lunds tekniska högskola. ISBN 978-91-7740-098-1
- Sweco. *Designdialog för stadsbyggnad*. (Elektronisk) Malmö: Sweco Architects AB. Tillgänglig: http://issuu.com/swecoarchitectsmalmo/docs/designdialog_broschyr (2010-04-22)
- Trafikverket. Trafiksäkerhet>Barn i trafiken. (Elektronisk). Tillgänglig: <http://www.trafikverket.se/Privat/Trafiksakerhet/Barn-i-trafiken/> (2010-07-19)
- Täby Kommun (2009). *Plats att växa*. (Rapport) (Elektronisk) Täby: Tekniska Kontoret, Täby Kommun. Tillgänglig: http://www.taby.se/sv/Stadsbyggnad_trafik/Parker-och-natur/Barnkartor-i-GIS/ (2010-07-19)

Referenslista

- Andersson-Ek, Mia (2009) *Tillgång till stadens rum: En utvärdering av trygghetsvandringskonceptet*. (Elektronisk) Göteborg: Göteborgs stad och Tryggare och Mänskligare Göteborg. Tillgänglig: http://www.tryggaremanskligare.goteborg.se/pdf/publikation/Tillgang_till_stadens_rum.pdf (2010-07-19)
- Bengtsson, Jan-Erik, Einarsson, Torbjörn, Söderlind, Jerker & Sernbo, Krister (2007). *Atlas Skanska: Värdeplanering: som väg till ett attraktivt och hållbart Stockholm*. Skanska Nya Hem AB, Arken Arkitekter AB, Ekologigruppen AB.
- Boverket (2002). *Stadsplanera – istället för trafikplanera och bebyggelseplanera*. Karlskrona: Boverket. ISBN 91-7147-702-0
- Boverket (2006). *Lär känna din ort!: metoder att analysera orter och stadsdelar*. Karlskrona: Boverket. ISBN 91-7147-942-2
- Brå (2009). *NTU 2009 Om utsatthet, trygghet och förtroende*. (Rapport 2010:2). Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritze. ISBN 978-91-86027-43-8

- FN (1993). *Declaration on the Elimination of Violence against Women*. A/RES/48/104. Genève, Switzerland: Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights
- Forsberg, Gunnel 2005. *Den genderiserade staden*. Ingår i Friberg, Tora et.al. (red) *Speglingar av rum: Om könskodade platser och sammanhang*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion. ISBN 91-7139-706-X
- Friberg, Tora (1999). *Förflyttningar, en sammanhållande länk i vardagens organisation*. (KFB-rapport 1998:23). Stockholm: Kommunikationsforskningsberedningen (KFB)
- Fröst, Peter (2004). *Designdialoger i tidiga skeden: arbetsätt och verktyg för kundengagerad arbetsplatsutformning*. Göteborg: Chalmers tekniska högskola.
- Heber, Anita (2008). *En guide till trygghetsundersökningar: om brott och trygghet*. Göteborg: Tryggare och Mänskligare Göteborg. ISBN 978-91-976531-2-1
- Hägerstrand, Torsten (1991). *Om tidens vidd och tingens ordning: texter*. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning
- Larsson, Anita., & Jalakas, Anne (2008). *Jämställdhet nästa: samhällsplanering ur ett jämställdhetsperspektiv*. Stockholm: SNS Förlag. ISBN: 978-91-85695-76-8
- Nationalencyklopedin (2010). *Ordbok*. (Elektronisk) NE Nationalencyklopedin AB Tillgänglig: <http://www.ne.se/sve/trygg> (2010-07-13)
- Regeringen (2010a). *Mål och budget för jämställdhetspolitiken*. (Elektronisk) Integrations- och jämställdhetsdepartementet. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/sb/d/2593/a/14257> (2010-06-17)
- Regeringen (2010b). *Transportpolitikens mål*. (Elektronisk) Näringsdepartementet. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/12/26/04/5bf743c4.pdf> (2010-08-26)
- Ryen, Anne (2004). *Kvalitativ intervju: från vetenskapsteori till fältstudier*. Malmö: Liber ekonomi. ISBN 91-47-07278-4
- SFS 1987:10. *Plan- och bygglagen*. Stockholm: Riksdagen.
- SFS 2001:100. *Förordningen om den officiella statistiken*. Stockholm: Finansdepartementet.
- skr. 2007/2008:39. *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer*. Stockholm: Riksdagen
- SOU 1997:116. *Barnets bästa i främsta rummet*. Barnkommitténs huvudbetänkande. Stockholm: Socialdepartementet.
- Spacescape AB. *Om Space syntax*. . (Elektronisk) Tillgänglig: http://www.spacescape.se/pdf/Om_Space_syntax.Spacescape_AB.pdf (2010-05-06)
- Steffner, Lena (2009) *Värdering av stadsmiljöer: en metod att mäta upplevelse*. Avhandling. Lunds tekniska högskola. ISBN 978-91-7740-098-1
- Vägverket (2003). *Värderingsunderlag för barnkonsekvensanalyser*. (Vägverkets publikation 2003:37) Borlänge: Vägverket.

Denna skrift ger ett uppslag på planeringsmetoder som kan användas för att få med trygghets- och jämställdhetsaspekterna i planeringen. Det går bra att läsa *Vidga vyerna* i sin helhet men också som en idébok där du som läsare väljer vilken eller vilka metoder som passar bäst för just din planeringsuppgift.

Skriften har tagits fram inom regeringsuppdraget "Att stärka tryggheten i stads- och tätortsmiljöer ur ett jämställdhetsperspektiv". Den är en av tre fristående skrifter som tillsammans tar ett grepp om trygghet ur ett jämställdhetsperspektiv.

Box 534, 371 23 Karlskrona
Besök: Drottninggatan 18
Telefon: 0455-35 30 00
Webbplats: www.boverket.se

